

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie
Studijní obor: Geografie a kartografie

Zuzana Krohová

**GEPOLITICKÉ ASPEKTY ROZPADU
JUGOSLÁVIE: KONFLIKT V BOSNĚ
A HERCEGOVINĚ**

**GEOPOLITICAL ASPECTS OF YUGOSLAVIAN
DISSOLUTION: CONFLICT IN BOSNIA AND
HERZEGOVINA**

Bakalářská práce

Praha 2011

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Ladislav Čoček

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Písku, 30. dubna 2011

Zuzana Krohová

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Ladislavu Čočkovi, který mi věnoval svůj čas, vstřícný přístup, odborné rady a cenné připomínky.

ABSTRAKT

Cílem bakalářské práce Geopolitické aspekty rozpadu Jugoslávie: konflikt v Bosně a Hercegovině je nalézt a zhodnotit vnější aspekty rozpadu Bosny a Hercegoviny. Na začátku práce je vytvořen teoreticko-metodologický rámec, z kterého práce dále čerpá. Ten se skládá ze tří teorií, první je teorie S. Huntingtona *Střet civilizací*, další dvě vycházejí z teorií mezinárodních vztahů – neorealismus a neoliberalismus. Jednotlivé kapitoly odpovídají na výzkumné otázky definované v teoreticko-metodologickém rámci na základě kvalitativního výzkumu. Práce má podat obraz o důvodech angažmá Evropské unie a Severoatlantické organizace, a popsat, jakou roli hrály ve vývoji války v Bosně a Hercegovině v letech 1992–1995.

Klíčová slova: geopolitika, střet civilizací, humanitární intervence, konflikt v Bosně a Hercegovině, Jugoslávie, Evropská unie (EU), Severoatlantická organizace (NATO)

ABSTRACT

The aim of the baccalaureate thesis “Geopolitical Aspects of Yugoslavian Dissolution: Conflict in Bosnia and Herzegovina” is supposed to find and assess external aspects of the disintegration of Bosnia and Herzegovina. There is a theoretical-methodological frame at the beginning of the thesis which provides its frame consisting of three theories. First, there is S. Huntington’s theory “The Clash of Civilizations”. The next two originate from the theories of international relationships – neo-realism and neo-liberalism. Following chapters answer research questions defined in the theoretical-methodological framework on the basis of qualitative investigation. The thesis is supposed to provide the image of motives for the engagement of European Union and North-Atlantic Organization and to describe the role they have played in the progress of the war in Bosnia and Herzegovina in 1992-1995.

Key words: geopolitics, clash of civilizations, humanitarian intervention, conflict in Bosnia and Herzegovina, Yugoslavian, European Union (EU), North Atlantic Treaty Organization (NATO)

OBSAH

SEZNAM POUŽITÝCH TABULEK, GRAFŮ A MAP	4
1 ÚVOD.....	5
2 TEORETICKO-METODOLOGICKÝ RÁMEC	8
2.1 Sřtet civilizací	8
2.2 Neorealismus	8
2.3 Neoliberální institucionalismus	9
3 HISTORICKÉ SOUVISLOSTI.....	11
3.1 Turecká invaze	11
3.2 První a druhá světová válka	11
3.3 Rozpad komunistické federace	13
3.4 Nástup nacionalismu.....	15
3.5 Narůstající konflikt	16
3.6 Válka v Bosně a Hercegovině.....	16
3.7 Daytonské mírové dohody	17
4 STŘET CIVILIZACÍ	20
4.1 Rozdělení světa	20
4.2 Civilizační okruhy na území Bosny a Hercegoviny	22
4.3 Příčina války	23
4.4 Civilizační zlom.....	25
4.4.1 Civilizační povědomí.....	25
4.4.2 Sjedenčení civilizací	26
4.4.3 Zahraniční dobrovolníci.....	26
4.4.4 Zastavení konfliktu na zlomových liniích.....	27
4.5 Shrnutí.....	28
5 NEOREALISTICKÁ TEZE	30
5.1 Evropská unie	30

5.1.1 Stabilita evropského kontinentu.....	30
5.1.2 Důvody angažmá ES/EU ve válce v Bosně a Hercegovině.....	31
5.1.3 Migrace	31
5.1.4 Angažmá ES/EU v letech 1992–1995.....	33
5.1.5 Shrnutí.....	35
5.2. Severoatlantická aliance	36
5.2.1 Důvody angažmá Severoatlantické aliance v konfliktu.....	36
5.2.2. Vývoj konfliktu po vstupu Severoatlantické aliance	37
5.2.3 Shrnutí.....	38
6 NEOLIBERALISTICKÁ TEZE	40
6.1 Evropská unie.....	40
6.1.1 ES/EU a konflikt v Bosně a Hercegovině.....	40
6.1.2 Angažovanost EU po válce v Bosně a Hercegovině.....	41
6.1.3 Vstup Bosny a Hercegoviny do EU	42
6.1.4 Vnitřní uspořádání Bosny a Hercegoviny	43
6.1.5 Shrnutí.....	44
6.2 Severoatlantická aliance.....	45
6.2.1 USA a konflikt v Bosně a Hercegovině.....	45
6.2.2 Porušování lidských práv	46
6.2.3 Reakce NATO na porušování lidských práv v Bosně a Hercegovině	47
6.2.4 Shrnutí.....	48
7 ZÁVĚR.....	49
Použité zdroje.....	52
Přílohy.....	58

SEZNAM POUŽITÝCH TABULEK, GRAFŮ A MAP

Mapa 1	HNP na obyvatele v % v zemích bývalé Jugoslávie v roce 1991 (vztaženo k Srbsku=100 %)	13
Mapa 2	Etnické složení Bosny a Hercegoviny v roce 1991	14
Mapa 3	Administrativní členění Bosny a Hercegoviny	18
Mapa 4	Rozdělení světa ve studené válce	21
Mapa 5	Rozdělení světa po roce 1990	21
Tab. 1	Civilizační okruhy v oblasti bývalé Jugoslávie	22
Tab. 2	Hlavní náboženské vlivy na prostor bývalé Jugoslávie	23
Tab. 3	Národnostní složení Bosny a Hercegoviny v roce 1991	24
Tab. 4	Vývoj počtu muslimského obyvatelstva v letech 1961 až 1991 na území Bosny a Hercegoviny	24
Tab. 5	Výsledky voleb v Bosně a Hercegovině v roce 1990	25
Tab. 6	Hlavní uprchlické vlny na území Bosny a Hercegoviny v letech 1992–1995	32
Tab. 7	Souhrn uprchlíků a vysídlených osob, které se vrátili na území B&H v letech 1996–2000	33
Graf 1	Národnostní složení Bosny a Hercegoviny v roce 1991	58
Graf 2	Vývoj počtu muslimského obyvatelstva v letech 1961 až 1991 na území Bosny a Hercegoviny	58
Graf 3	Cílové země uprchlíků z Bosny v letech 1992–1995 (mimo bývalou Jugoslávii)	59

1 ÚVOD

Svět v průběhu minulého století zažil několik velkých geopolitických změn. Mezi dvě nejvýznamnější události, které změnily mapu Evropy, patří první a druhá světová válka. Třetí geopolitická změna přišla s koncem bipolárního rozdělení světa. V Evropě se vytvořilo nové geopolitické prostředí – došlo k ukončení studené války, rozpadu Sovětského svazu, rychlému pádu všech komunistických totalitních režimů v evropských zemích a rozpuštění Varšavské smlouvy (Šlechta 2007). Nové přerozdělení světa vytvořilo geopolitickou nejistotu a mocenské vakuum v oblasti střední a východní Evropy (Dokulilová, Klímková 2010).

Poslední geopolitická změna se s sebou přinesla především změny v rámci Evropy, a to hlavně v podobě rozpadu jugoslávské federace. Války, které se během desintegrace odehrály, proměnily celý Balkán. V konfliktu v bývalé Jugoslávii se světové velmoci snažily zvrátit či změnit geopolitické rozdělení daného území podle svých představ, získat dominanci, nebo alespoň docílit geopolitické rovnováhy. Nejvýznamnějším subjektem geopolitické aktivity v Bosně a Hercegovině byl vojenský pakt NATO (Tomeš 2000). Jeho činnost ale byla ovlivněna podmínkami globální dominance supervelmoci – USA.

S novým geopolitickým rozdělením světa na začátku devadesátých let je spojena řada regionálních konfliktů, které probíhaly po celém světě, např. na Blízkém východě, v Čechensku, Tádžikistánu, Afghánistánu či na Kavkaze, dále v Nepálu a na Srí Lance, v mnohých afrických zemích – v Somálsku, Súdánu, Rwandě, Sierra Leone a Kongu, či dokonce na Haiti nebo v Kolumbii. Jen málokterým z těchto konfliktů věnovalo mezinárodní společenství tak intenzivní pozornost jako konfrontaci v bývalé Jugoslávii. Důvodem velkého zájmu o tento region je geografická poloha bývalé jugoslávské federace – leží na území Evropy, a proto byla snadněji kontrolovatelná ze strany mezinárodních společenství než méně rozvinuté a hůře přístupné regiony (Nation 2003).

Ve dvacátém století bylo území Balkánu předmětem mezinárodní politické soutěže a mnoho velkých evropských i euroasijských velmocí mělo dlouhotrvající mocenské zájmy právě v této oblasti. K angažmá v tomto regionu mělo mezinárodní společenství hned několik důvodů, ať už to byla podpora místních spojenců, vyřešení konfliktu, zabránění porušování lidských práv nebo se mocnosti angažovaly kvůli vidině

dlouhodobého prospěchu plynoucího z geopolitického přeskupení sil. Konfliktní území bylo považováno za strategicky důležitou oblast světa. Ozbrojený konflikt na území Jugoslávie se odehrál v Bosně a Hercegovině na pozadí konce studené války mezi roky 1992 a 1995. Tento konflikt si vyžádal podle nejnovějších údajů 104 732 lidských životů (Vjesnik 2011) převážně civilního obyvatelstva a děly se zde zločiny, které Evropa nepamatuje od konce druhé světové války (Nation 2003).

Tato práce se bude zabývat změnami geopolitického prostoru, který je charakteristický konflikty a značnou politickou nestabilitou. Podle M. Fňukala (2000, s. 8) „se Balkán stal jakýmsi pokusným polem, na kterém si místní nacionalisté ověřují, co vše je ještě ochotna Evropa tolerovat, a na kterém mezinárodní společenství, jen zčásti úspěšně, hledá metody zvládnutí znovuzrozeného nacionalismu, který projevil značně větší odolnost vůči „západním“ hodnotám“.

Cílem bakalářské práce je tedy nastínit geopolitické aspekty, které přispěly ke konfliktu v Bosně a Hercegovině a dále ovlivňovaly jeho vývoj. Práce se zabývá převážně vnějšími aspekty tohoto konfliktu. Pracuje s nejširší dimenzí geopolitiky, jakožto vědní disciplíny, která hledá vysvětlení vlivů geografických faktorů na organizaci světa, politiku a historii lidstva. Práce vychází z obecné analýzy organizace území bývalé Jugoslávie a vytvoření nového geopolitického systému v rámci jihovýchodní Evropy. Chorvatské a srbské zájmy práce považuje za vnitřní a věnuje se aktérům vně bývalé Jugoslávie. Protože je toto téma velmi široké a není ani možné postihnout všechny jeho aspekty, nebude se práce zabývat detailnějšími popisy vývoje konfliktu, ale bude zkoumat daný problém z pohledu historického, mezinárodního a především geografického.

Z geografického pohledu půjde tedy o geopolitické aspekty jednání vnějších aktérů, jejich vnímání prostoru bývalé Jugoslávie, a Bosny a Hercegoviny především, a identifikaci snahy vnějších aktérů získat strategické sféry vlivu v oblasti Bosny a Hercegoviny mezi lety 1992–1995.

První kapitola se zabývá teoretickým a metodickým rámcem této práce. Tato část shrnuje teorie mezinárodních vztahů a zachycuje základní rysy teorií, které pak práce využívá v dalších částech. Ve druhé kapitole je nastíněna stručná charakteristika vývoje rozpadu Jugoslávie. Popisuje zhroucení komunistického bloku, nárůst nacionalismu a postoj mezinárodního společenství ke konfliktu v Bosně. Pozornost je věnována

i válečným událostem, které se odehrávaly v Bosně a Hercegovině. Ve třetí kapitole je podrobněji analyzována teorie S. Huntingtona, která tvrdí, že konflikty probíhají mezi různými kulturními celky, a tedy že hlavním aspektem války v Bosně a Hercegovině byl střet rozdílných civilizací. Kapitola vztahuje teorii S. Huntingtona k situaci při rozpadu Bosny a Hercegoviny a hledá podobnosti a rozdílnosti mezi teoretickou formulací problému a empirickou skutečností. Další dvě kapitoly vycházejí z teorií mezinárodních vztahů, jak jsou nastíněny ve druhé kapitole, a zachycují pohled Evropské unie a Severoatlantické aliance na konflikt. Pátá kapitola vychází z neorealistickej teze a analyzuje postoje a zájem jednotlivých aktérů mezinárodního společenství. Poslední kapitola je reflexí neoliberalistické teze.

2 TEORETICKO-METODOLOGICKÝ RÁMEC

Práce je založena na hledání odpovědí na výzkumné otázky, které vyplývají ze třech teorií, pomocí kterých budou vysvětleny aspekty konfliktu v Bosně a Hercegovině v letech 1992–1995. Ačkoliv existuje celá řada teorií mezinárodních vztahů, které by bylo možné v práci zohlednit – např. realismus, liberalismus, behaviorismus, pozitivismus a mnoho dalších –, pro tuto práci byly vybrány základní a nejkompexnější teorie popisující mezinárodní vztahy (dále MV), a to realismus a liberalismus. Práce reflektuje jejich modernější pojetí – neorealismus a neoliberální institucionalismus. Třetím teoretickým konceptem, se kterým tato práce bude pracovat, je teorie *Střetu civilizací* S. Huntingtona, která je stěžejní teorií pro řadu vědních disciplín, včetně sociální geografie. K zodpovězení otázek bude využito kvalitativního výzkumu.

2.1 Střet civilizací

Hlavním předpokladem teorie je, že války nebudou probíhat mezi státy, ale mezi kulturami a civilizacemi. Války se podle S. Huntingtona odehrávají kvůli rozdílům mezi civilizačními okruhy, které mají různé sklony k vzájemnému souboji – např. mezi západním a islámským civilizačním okruhem.

Území bývalé Jugoslávie leží na zlomové linii, kudy prochází hranice západního, islámského a pravoslavného celku (Huntington 1996). První výzkumná otázka tedy zní: Lze pokládat kulturní rozdílnost obyvatel bývalé Jugoslávie za postačující důvod k rozpadu federace a ke vzniku konfliktu v Bosně a Hercegovině v letech 1992–1995?

2.2 Neorealismus

Hlavním představitelem neorealismu neboli strukturálního realismu je Kenneth N. Waltz. Waltz ovlivnil vývoj MV dvěma díly. Prvním z nich byla kniha *Man, the State and War*, kterou vydal v roce 1959. Druhou vydal v roce 1979 s názvem *Theory of International Politics*. Podle neorealistů je charakter MV příčinou mocenských konfliktů a válek. Odmítají tím klasické realistické pojetí, podle něž je příčinou válek lidská přirozenost. Waltz též odmítá řadu realistických předpokladů, ale některé hlavní principy realismu zachovává a dále rozvíjí. Mezi ně patří myšlenky mezinárodní

anarchie, státu jako jediného aktéra a tvůrce mezinárodní politiky a mocenské politiky jako ústředního rysu anarchického systému států (Waisová 2009, Waltz 1988).

Hlavními aktéry mezinárodního dění jsou stále státy, ostatní účastníci (mezinárodní organizace, nadnárodní korporace apod.) se mohou stát pouze jejich nástroji. Státy se pohybují v anarchické struktuře a ta vyvolá mezi nimi násilné vztahy. Tyto násilné vztahy způsobují, že mezi aktéry neustále vládne nepřátelství nebo rivalita. Podle klasického pojetí realismu je válka trvalým a neoddelitelným prvkem vztahů mezi státy, proto trvalá spolupráce či mír nejsou možné (Drulák 2003). Neorealisté naopak tvrdí, že vzájemná závislost mezi státy může v některých případech podporovat mír a přispívat k vzájemnému porozumění, ale také může napomáhat k válce mezi aktéry. Například dokud existoval zastřešující východní blok, jugoslávská federace neměla problémy s nepřátelstvím a rivalitou. Ale když se v bývalé Jugoslávii zeslabil vnější politický tlak, vnitřní ekonomické zájmy byly moc slabé na to, aby udržely zemi pohromadě a došlo k rozpadu federace (Waltz 2000).

Prostřednictvím mezinárodních organizací si mohou jednotliví členové pomoci k realizaci vlastních zájmů, proto je možné chápat přítomnost vojenských sil NATO v Bosně a Hercegovině jako nástroj USA pro upevnění své politické a vojenské moci. Druhá výzkumná otázka tedy zní: Proč státy Evropské unie a následně NATO dobrovolně vstoupily do konfliktu v Bosně a Hercegovině v letech 1992–1995 a převzaly zodpovědnost za vývoj v oblasti bývalé Jugoslávie, i když se konflikt přímo netýkal jejich členů?

2.3 Neoliberální institucionalismus

Neoliberální institucionalismus reprezentovali především Robert O. Keohane a Joseph S. Nye. Teorie vychází z klasického liberalismu, tedy zpochybňuje roli státu jako výlučného aktéra mezinárodních vztahů. Neoliberální institucionalismus se zaměřuje na „nové“ aktéry – transnacionální korporace, mezinárodní vládní i nevládní organizace – a na nové druhy interakcí – transnacionální vztahy a vzájemnou závislost. Zastánci této teorie akceptují anarchii v mezinárodních vztazích, ale anarchie nepředstavuje překážku pro spolupráci mezi státy. Hlavními procesy, které probíhají v mezinárodních vztazích, jsou integrace a propojování. Tyto procesy vytvářejí tzv. *transnacionální prostředí*, ve kterém probíhají vztahy, do kterých se může zapojit vláda, ale neprobíhají na vládní

úrovni (Keohane a Nye 1971, Waisová 2009). Transnacionální vztahy dokazují rostoucí vzájemnou závislost států. Proto, aby státy dosáhly snížení nákladů, je potřeba vzájemné integrace, kde státy nabudou kontroly nad ekonomickými a společenskými procesy (Drulák 2003).

NATO patří mezi nejvýznamnější vojenské instituce a k cílům organizace patří vytvoření bezpečné Evropy, která by sdílela západní hodnoty. Lze tedy předpokládat, že v Bosně a Hercegovině se Evropská unie (EU) a NATO pokoušely o vštípení těchto hodnot např. rozšířením demokracie a dodržováním lidských práv. V bývalé Jugoslávii šlo také o vytvoření budoucí spolupráce a mírových vztahů. Třetí výzkumná otázka se tedy ptá, zda šíření západních ideálů je dostatečným argumentem pro poslání vojenských sil na Balkán a zda opravdu šlo v Bosně a Hercegovině o humanitární intervenci ze strany NATO a EU.

3 HISTORICKÉ SOUVISLOSTI

3.1 Turecká invaze

Pro balkánský prostor je z historického hlediska klíčovým obdobím 14. století, protože v této době na Balkán vstupuje osmanská říše přinášející s sebou vyspělou islámskou kulturu. Války a bitvy na Balkáně s Turky trvaly po staletí a pro národy jihovýchodní Evropy představuje turecká nadvláda nejdůležitější předěl v jejich historii. Následkem turecké invaze se zde rozšířila islámská kultura – osmanští Turci považovali křesťany za pohany, a proto je násilně obraceli na islámskou víru. Podíl obyvatel, kteří přistoupili na islámskou víru, se značně liší. Ze všech zemí jihovýchodní Evropy se osmanskému diktátu podrobilo nejvíce lidí právě v Bosně a Hercegovině, a to jak prostý lid, tak i šlechta (Weithmann 1996). Tento vpád osmanských Turků silně ovlivnil slovanské obyvatelstvo, orientální způsoby Turků, kteří si zde svoji moc udrželi po několik století, ho zbrzdily ve vývoji (Šlechta 2007). Když v 19. století došlo k rozvoji nacionalismu, jediným poutem, který spojoval podrobené národy, byl společný boj proti Turkům. Později jsou Muslimové¹, kteří zůstali u islámské víry, považováni Chorvaty a Srby za odpadlíky od křesťanství a zrádce a od toho plyne jejich opoziční vztah k sobě navzájem.

3.2 První a druhá světová válka

Světovým válkám předcházely balkánské války, ve kterých se vytvořilo balkánské spolenectví za účelem zničit osmanskou říši. Výsledkem těchto válek byla okamžitá vlna zbrojení v celé Evropě a s další balkánskou krizí přichází první světová válka. V jihovýchodní Evropě tedy začala první světová válka už roku 1912 a i později skončila (válka zde tak trvala dvakrát tak dlouho než ve střední Evropě). Teprve až v roce 1923 se mírovou smlouvou v Lausanne definitivně ukončila první světová válka v jihovýchodní Evropě. Mírem se však nevyřešily národní otázky a všechna ohniska napětí v této oblasti zůstala zachována. K tomu ještě nově přibyla další, např. na Istrii a v Dalmácii. Jugoslávie byla na straně vítězů „odměněna“ novým územím. Vytvořením nových hranic byly násilím roztrženy historicky vzniklé hospodářské prostory a vznikly v nich nové menšinové problémy. Po válce se nezmírnila napjatá situace v jihovýchodní

¹ Nejedná se o muslimy (podle víry), ale o Muslimy (podle národnosti). Jsou označováni také jako Bosňáci.

Evropě, ale naopak se nálada stala ještě agresivnější a výbušnější z hlediska národnostních emocí, než tomu bylo před válkou (Weithmann 1996).

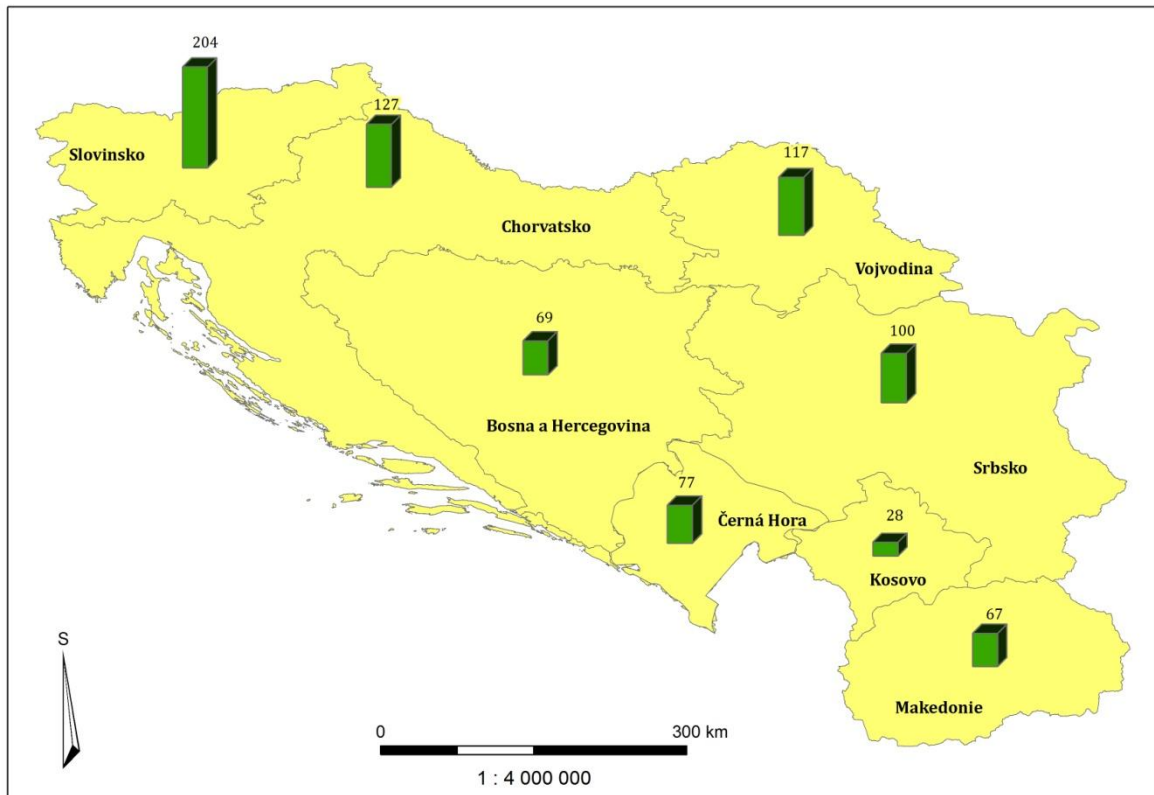
Období mezi světovými válkami v jihovýchodní Evropě je ve znamení teritoriálních sporů, menšinových sporů a trvajících nepřátelských představ. Celou oblast podle Weithmanna (1996, s. 273) „je možno označit za zlý, tíživý sen evropské diplomacie, která ovšem z politického a hospodářského hlediska představuje prostor nacházející se uprostřed silového pole velmocenského zájmu a je proto stále ještě důležitý ve své tradiční úloze nárazníkového pásma“.

Za druhé světové války se bojovalo jednak proti okupantům, jednak boje probíhaly v rovině občanských válek. Boje v Jugoslávii patřily mezi nejkřutější v Evropě. Po ničivé válce se Jugoslávie obnovila jako federativní celek z šesti rovnoprávných republik. Federace po skončení války na nějakou dobu dosáhla exkluzivního postavení respektovaného sovětským i západním mocenským blokem (Šlechta 2007).

Po válce se ujal vedení Jugoslávie Josip Broz Tito, který byl vůdcem jugoslávského národněosvobozeneckého boje za druhé světové války. Tito i jeho spolupracovníci si byli vědomi toho, že socialismus nezakryje ohniska napětí mezi obyvateli. Z toho důvodu byly v Jugoslávii národnostní otázky překrývány hospodářskými problémy. Po válce se ještě více zviditelnila rozdílnost jednotlivých ekonomik. Pro Jugoslávii byla charakteristická klesající úroveň ekonomik ve směru severo-jihním. Ekonomické rozdíly vyvolávaly spor mezi chudými a bohatými republikami o rozdělení národního důchodu (Weithmann 1996).

V době socialismu bylo v Bosně a Hercegovině postupně budováno velké množství těžkého průmyslu a infrastruktury, např. ocelárna v Jajcích a Zenici, zbrojovky, hutní a strojírenské továrny. Dnes se Bosna a Hercegovina musí vyrovnat s industriálním dědictvím, které tu zanechal socialismus v podobě zastaralého vybavení a nekonkurenceschopnosti výrobků na světovém trhu (Hrvatski informativni centar 2001). Důsledkem tohoto dědictví je ekonomická zaostalost Bosny a Hercegoviny oproti ostatním státům bývalé Jugoslávie (viz Mapa 1).

Mapa 1: HNP na obyvatele v % v zemích bývalé Jugoslávie v roce 1991 (vztaženo k Srbsku=100 %)

Zdroj: Šlechta (2007): Ohniska napětí, Diva-Gis: Administrativní členění Bosny a Hercegoviny

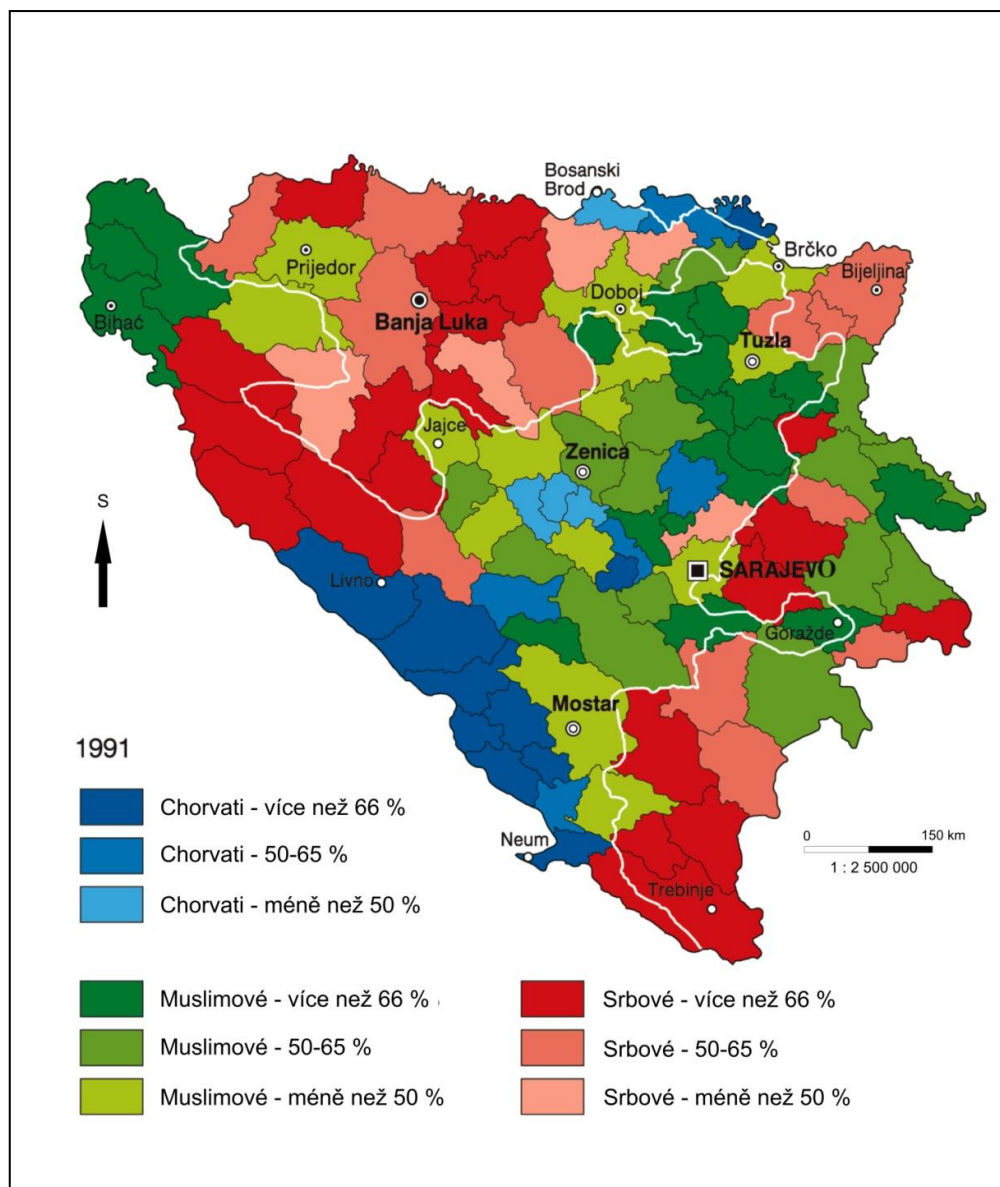
3.3 Rozpad komunistické federace

V mnoha částech světa se po rozpadu východního bloku vzedmula, stejně jako v 50. a 60. letech 20. století v období dekolonizace, vlna nacionalistického hnutí. Nacionalisté začali usilovat o změny hranic a s tím byly spojeny v 90. letech řady válečných konfliktů. Typickým příkladem byl konflikt v Jugoslávii, se kterým se vrátila válka na území Evropy po padesáti letech (Waisová 2008).

Geografický prostor oblasti bývalé Jugoslávie lze považovat za značně nestabilní a konfliktní území. Už v minulosti se území Balkánu stalo klíčovou geostrategickou polohou. Kvůli dobré poloze si na tuto oblast dělaly nároky mocnější státní útvary: Osmanská říše, Rakousko-Uhersko nebo carské Rusko, které se snažily rozšiřovat svůj vliv na oblast obývanou jižními Slovany. Ostatně strategicky výhodná poloha byla jedním z možných důvodů zapojení evropských i mimoevropských států do jugoslávského konfliktu na konci 20. století.

Od počátku 80. let bylo již zřejmé, že v zemi sílí nacionalismus, ostatně snaha o realizaci vlastní nezávislosti byla typická pro většinu jihoslovanských národů. Důvody jednotlivých zemí byly rozdílné. Chorvati měli odlišné chápání federace od Srbů, Slovinci měli ekonomické důvody a oblast Bosny a Hercegoviny se stala obětí srbské a chorvatské snahy o získání lokálně velmocenského postavení. Počátek nacionalismu byl začátek konce federace, rozpad byl tedy jen otázkou času. Záminkou pro rozpoutání vojenských konfliktů v bývalé Jugoslávii byl fakt, že většina politických hranic nerespektovala hranice etnické (viz Mapa 2). Během historického vývoje docházelo k mnoha změnám v etnické struktuře, nuceným migracím, vyhánění obyvatel a etnickému čištění území (Kubíček 2009).

Mapa 2: Etnické složení Bosny a Hercegoviny v roce 1991

Zdroj: Bosnian Institute (2010), vlastní úpravy

Krizi v Jugoslávii urychlil vývoj mezinárodní situace. Prvním podnětem byl rozpad totalitního systému v Sovětském svazu, který zbavil komunistické vlády v Jugoslávii ideologické báze. Dále ovlivnilo situaci v Jugoslávii zmírnění mezinárodního napětí a počátek likvidace bipolárního rozdělení světa. Tato změna zbavila Jugoslávii exkluzivního postavení státu stojícího mimo bloky. Pro západní svět přestala být jugoslávská nezávislost, územní integrita a vnitřní stabilita jednou z priorit zahraniční politiky. Nové rozdělení priorit mělo pro federaci katastrofální důsledky. Severoatlantické společenství nebylo ochotno nadále udržovat Jugoslávii nad hladinou, omezilo hospodářskou pomoc a chtělo zpět své miliardové pohledávky. Narůstající ekonomické a zahraničněpolitické problémy přispěly k rychlému a krvavému rozpadu mocenského systému federace (Hladký 1998).

3.4 Nástup nacionalismu

Vzájemné vztahy jednotlivých národů v rámci bývalé Jugoslávie byly předmětem dlouhého a složitého jednání. Největším problémem bylo stanovení hranic, které by odpovídaly geografické distribuci jednotlivých národů a menšin. Jelikož se jednotlivé federální státy snažily odpoutat od své vlastní vojenské a komunistické minulosti, použily proto ten nejjednodušší způsob, a to nacionální otázky. Toho využili k dosažení vlastní moci a k osobním cílům jak Slobodan Milošević či Franjo Tuđman, tak i Alija Izetbegović² (Polreich 2009).

K nejambicióznějším komunistickým politikům patřil srbský stranický funkcionář Slobodan Milošević. Ten rychle pochopil, že nejnáze získá přízeň veřejnosti, když se chopí nacionalistické otázky a provede reformy v duchu nacionalistické ideologie. Milošević k dosažení svých cílů zneužíval srbské komunity především v Bosně a Hercegovině, ale také v Chorvatsku. Zahájil cílenou kampaň, která neoprávněně poukazovala na dlouhodobou diskriminaci Srbů, kteří žijí v Chorvatsku a Bosně a Hercegovině (Hladký 1998).

² Slobodan Milošević – srbský politik, prezident Srbska v letech 1991–1997, hlavní představitel Srbů během konfliktu v Jugoslávii (Encyclopedia of World Biography 2011)

Franjo Tuđman – nacionalistický chorvatský politik, prezident Chorvatska, angažoval Chorvatsko v konfliktu v Bosně a Hercegovině, souhlasil s Miloševićem, že si území Bosny a Hercegoviny rozdělí mezi sebe (World Socialist Web Site 2010)

Alija Izetbegović – bosenský politik, první prezident Bosny a Hercegoviny, snažil se zabránit konfliktu a rozpadu země (BBC News 2003)

3.5 Narůstající konflikt

V roce 1989 se dění v Jugoslávii neobyčejně zkomplikovalo, protože se začala hroutit centrální moc. Začátkem roku 1990 navenek držel jugoslávskou federaci pohromadě fakt, že světové velmoci nesouhlasily s rozdělením země a dávaly jasně najevo, že nebudou podporovat rozpad jugoslávského státu. Též rozpad oddálily obavy z negativních reakcí USA a Evropského Společenství (ES), proto se separatistické snahy v Chorvatsku a Slovinsku na nějaký čas zmírnily (Hladký 1998).

Když se situace začala opět vyhrocovat do krajnosti, západ zaujímal neobvykle pasivní postoj. NATO nechalo dění volný průběh bez společného vyjádření, i když v pozdější době to bylo právě NATO, kdo se angažoval při dělení této oblasti. Za hlavního vnějšího iniciátora rozpadu Jugoslávie považuje Polreich (2009) SRN. Smyslem německé politiky rozhodně nebylo vyvolat větší konflikt, který bude mít rozsáhlé dopady na politicko-bezpečnostní atmosféru. Při probíhajících jednání o rozdělení Jugoslávie přišli jako první Chorvaté a Slovinci s požadavkem na samostatnost a ta byla nejprve podpořena SRN. Proti uznání se vyslovily USA, ES i Rusko. Na stranu Spolkové republiky Německa se připojilo Rakousko, Vatikán i tehdejší Československo (Polreich 2009).

3.6 Válka v Bosně a Hercegovině

V letech 1992–1995 probíhala na území Bosny a Hercegoviny občanská válka. Konfliktu nahrávaly jak vnější podněty (výrazná propaganda, politická a vojenská angažovanost sousedního Srbska a Chorvatska), tak i vnitřní důvody (rozpory vládnoucích nacionalistických stran) (Hladký 1998).

Ve dnech 29. února a 1. března 1992 proběhlo celostátní referendum o samostatnosti Bosny a Hercegoviny. Pro nezávislost hlasovalo 63,4 % obyvatel. Hlasování se nezúčastnili bosenští Srbové, kteří se samostatností Bosny a Hercegoviny nesouhlasili a chtěli zachovat společnou Jugoslávii. Na základě výsledku referenda parlament dne 3. března 1992 vyhlásil samostatnost Bosny a Hercegoviny. Během března tohoto roku začaly v zemi vypukat etnické nepokoje. Orgány ES mezinárodně uznaly nezávislost Bosny a Hercegoviny 7. dubna 1992. Americká diplomacie rychlé uznání nezávislosti Bosny a Hercegoviny také prosazovala, protože jednotky Jugoslávské lidové armády (JLA) by se staly armádou cizího státu a mezinárodní společenství mohlo požadovat

jejich okamžitý odchod. Předpokládalo se, že rychlé uznání Bosny a Hercegoviny ES a USA předejde válečnému konfliktu. To se ale nestalo a v následujících týdnech byly zformovány oddíly armády Bosny a Hercegoviny, tvořené převážně Muslimy. Na druhé straně se vytvářely armády Srbů a Chorvatů. Docházelo k nelítostným a krvavým bojům, které se rozšiřovaly po celém území, včetně etnických čistek, při nichž tisíce lidí přišly o život a musely odejít ze svých domů, docházelo k masovému znásilňování převážně muslimských žen, budovaly se internační tábory, kde byli v nelidských podmínkách vězněni civilisté. Jako první přišli s tábory Srbové, ale po čase se objevily i na straně Chorvatů a Muslimů (Hladký 1998).

Krvavý konflikt se snažilo zastavit mezinárodní společenství a od června roku 1992 začalo posílat do Bosny a Hercegoviny humanitární pomoc. V lednu 1993 byl předložen první návrh mírové dohody, tzv. Vance-Owenův plán, který měl rozdělit zemi na deset samostatných provincií, které by přibližně odpovídaly etnické situaci před vypuknutí nepokojů. Srbové, Chorvati a Muslimové měli každý spravovat tři kantony a provincie Sarajevo měla být pod správou všech národnostních komunit. V každé provincii by fungovala autonomní provinční vláda. Jednotky OSN by na přechodnou dobu kontrolovaly volný pohyb mezi jednotlivými provinciemi a dodržování lidských práv. Po několika měsících dohadování nebyl plán přijat kvůli odporu Srbů, kteří argumentovali tím, že by plán rozdělil srbské území na několik územně izolovaných celků. Boje na území pokračovaly až do doby, než mezinárodní společenství radikálně zasáhlo. Důvod vstupu do konfliktu byl masakr na tržišti Markale v centru Sarajeva, který si vyžádal desítky mrtvých (Hladký 1998, s. 636) a asi dvě stovky zraněných lidí. Dalším významnou událostí na začátku léta 1995 se stalo srbské dobytí muslimské enklávy, kde se Srbové dopouštěly brutálního násilí na Muslimech (Hladký 1998).

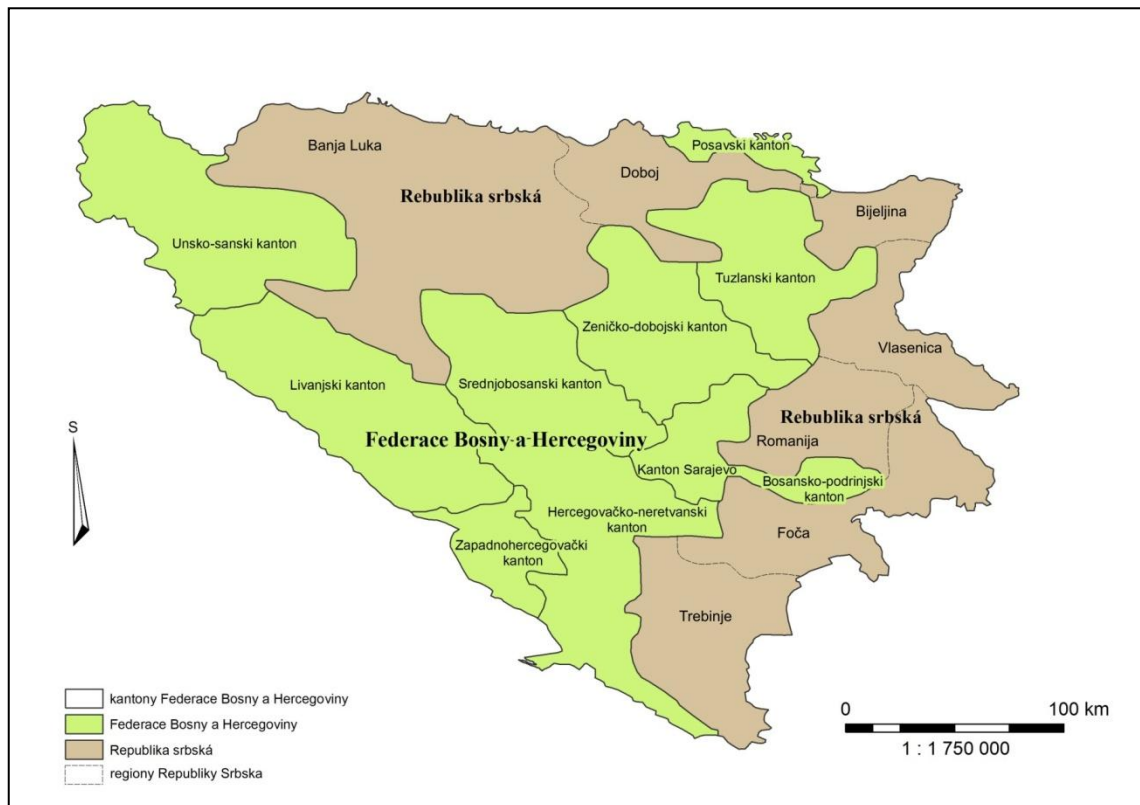
3.7 Daytonské mírové dohody

Mírová jednání na ukončení války začala v Daytonu 1. listopadu 1995. Návrh smlouvy připravily USA. Aby dosáhly přijetí tohoto plánu, použily zde politického a psychologického nátlaku. USA vyhrožovaly politickým vůdcům bývalé Jugoslávie, že mají „nepříjemné“ materiály o jejich aktivitách v průběhu války (Hladký 1998). K podepsání Daytonských mírových smluv došlo z několika důvodů. Jednak to byl tlak mezinárodního společenství, jednak strategické změny sil na bojištích a vyčerpanost všech bojujících stran. Tato mírová dohoda je odlišná tím, že se ze všech mírových

plánů nejméně ohlížela na předválečné rozmístění obyvatelstva a nejvíce respektovala výsledek konfliktu (např. přiznala Srbům Srebrenicu a Žepu) (Fňukal 2000).

Do praxe přišla Daytonská mírová dohoda až po uskutečnění prvních poválečných voleb v roce 1996 (Fňukal 2000). Dodnes je tato dohoda chápána obyvateli Bosny a Hercegoviny jako určitý diktát zvenčí. Sama smlouva byla značně komplikovaným a rozporným dokumentem, který se snažil udržet jednotný stát ve stávajících hranicích, ale s vnitřně politickým rozdělením na dva subjekty. Na jaře roku 1996 bylo vytvořeno demilitarizované pásmo, tzv. daytonská linie, o šířce 4 km a délce 1080 km, které rozdělovalo území Bosny a Hercegoviny na dvě části (viz Mapa 3) – Federaci Bosny a Hercegoviny (FBH) a Republiku srbskou (RS) v poměru území 51 : 49 % (Hladký 2006, Kasum 2006).

Mapa 3: Administrativní členění Bosny a Hercegoviny

Zdroj: Diva-Gis: Administrativní členění Bosny a Hercegoviny

Mírová dohoda se nevyjadřuje k průběhu hranic v obci Brčko na severovýchodě Bosny a nechala tak otevřenou otázku, kterou měla vyřešit mezinárodní arbitráž do jednoho roku. Rozhodnutí arbitrážního tribunálu padlo až v roce 1999. Arbitráž rozhodla, že se na území předválečné obce Brčko zřídí územní jednotka „Brčko, Distrikt Bosny a Hercegoviny“ v tomto území nemá ani jedna ze stran právo uplatňovat své pravomoci

a distrikt. Území se stalo samostatným celkem a podléhá přímo úředním orgánům země (Fňukal 2000).

Dohoda určila i pravomoc státu, mezi které bude patřit: zahraniční politika, zahraničně-hospodářská politika, celní politika, monetární politika, financování institucí a mezinárodních závazků Bosny a Hercegoviny, imigrační a azylová politika, vztahy s Interpolem v boji proti zločinu, vytvoření a fungování společných a mezinárodních komunikačních prostředků, dohled nad vzdušným prostorem země (Kasum 2006). Nejdůležitějším aspektem se podle Kasuma (2006) „stala skutečnost převedení ostatních pravomocí pod jednotlivé entity, čímž získaly faktickou převahu nad státními institucemi“. Dále mírová smlouva garantovala obyvatelům Bosny a Hercegoviny právo svobodného pohybu po celém území, uprchlíkům právo na návrat do svých domovů. Podpisem Daytonské dohody byl oficiálně ukončen nejkrvavější konflikt v Evropě po skončení druhé světové války. Ve válce přišly tisíce lidí o život, téměř dva milióny lidí musely uprchnout a konflikt zpustošil většinu měst i s jejich kulturními památkami (Hladký 1998).

4 STŘET CIVILIZACÍ

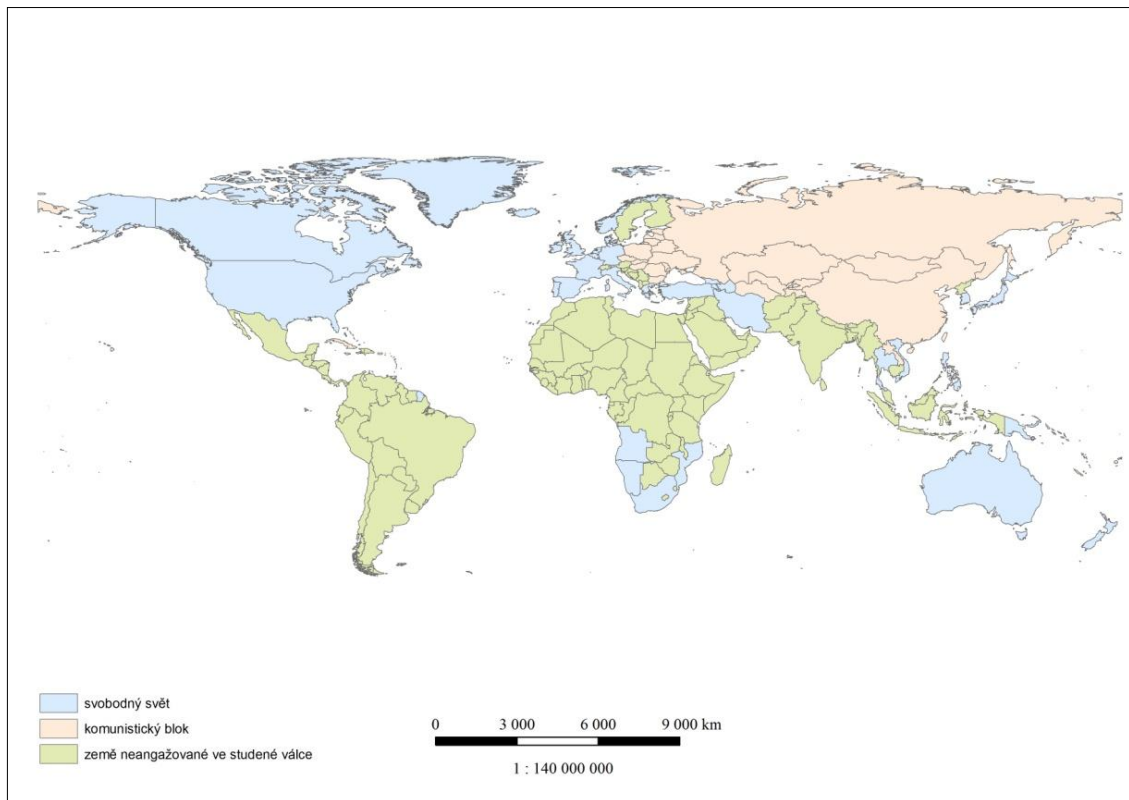
Tato kapitola se zabývá střetem civilizací a rozdílností kultur v Bosně a Hercegovině a hledá příčinu vzniku konfliktu na tomto území. Dále tato část zkoumá, jaký měl tento střet rozdílných kultur vliv na rozhodování mezinárodního společenství, zda se jednotliví vnější aktéři přiklonili na stranu svých historických spojenců, nebo jednali na základě jiných motivů.

4.1 Rozdělení světa

Globální politika během studené války nabyla bipolárního rázu a svět se rozdělil na tři části (viz Mapa 4). První skupinu tvořily bohaté a demokratické státy pod vedením Spojených států, které soutěžily ideologicky, politicky, ekonomicky a někdy i vojensky s komunistickými státy, které spadaly do sféry vlivu Sovětského svazu. Velká část konfliktů mezi demokratickými a komunistickými státy se odehrávala ve třetím světě, tedy mimo území obou skupin. Ke třetí skupině patřily země, které byly chudé a často politicky nestabilní. Společným rysem států třetího světa bylo, že teprve nedávno získaly samostatnost, a některé z nich se samy prohlašovaly za neutrální (Huntington 1996).

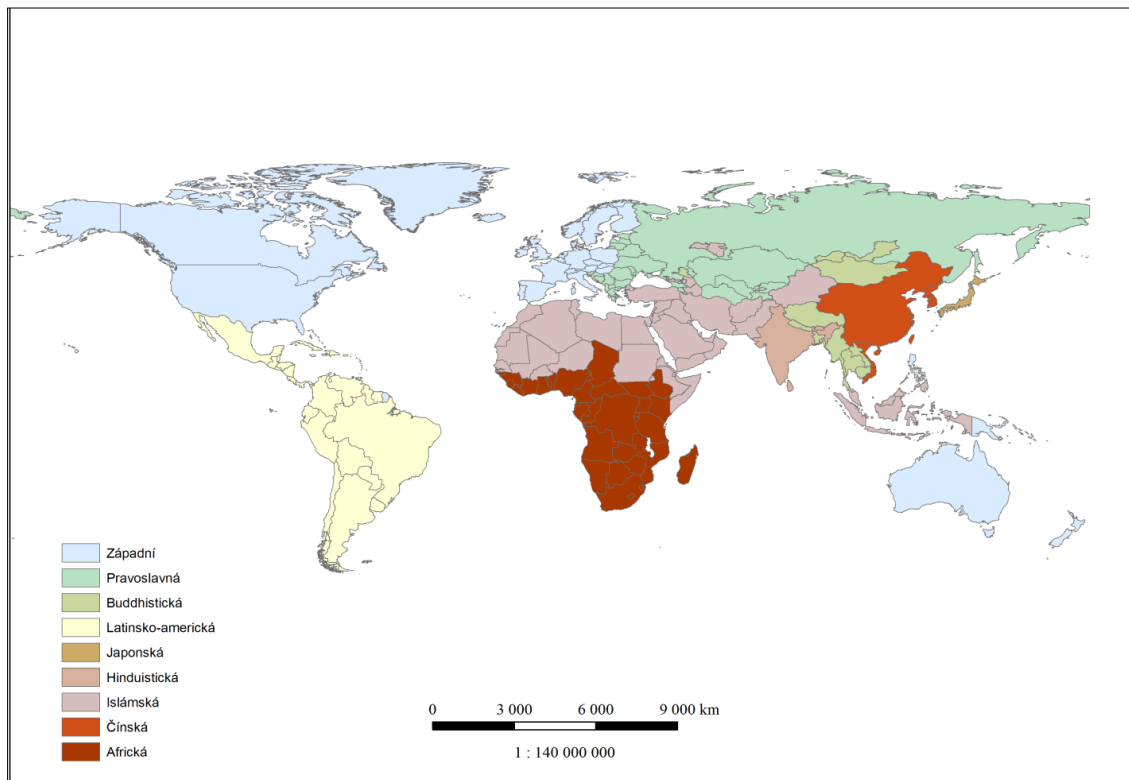
Po roce 1990 nastaly změny v globální politice a svět již nebyl rozdělen do tří bloků, ale podle S. Huntingtona (1996) je tvořen sedmi nebo osmi hlavními civilizacemi. S. Huntington (1996) také tvrdí, že po zhroucení bipolárního světa koncem osmdesátých let „nehrají nejdůležitější roli ideologické, politické či ekonomické rozdíly mezi národy, nýbrž rozdíly kulturní“. Podle teorie *Střetu civilizací* nebude k nejzávažnějším, největším a nejnebezpečnějším konfliktům docházet mezi společenskými třídami, tedy mezi chudými a bohatými či jinak ekonomicky definovanými skupinami, ale mezi národy náležícími k rozdílným kulturním entitám. K nejzávažnějším konfliktům bude docházet právě na zlomových liniích mezi hlavními světovými civilizacemi, mezi které patří: Západní, Islámská, Čínská, Africká, Hinduistická, Pravoslavná, Latinsko-americká, Japonská a Buddhistická (viz Mapa 5) (Huntington 1996).

Mapa 4: Rozdělení světa ve studené válce

Zdroj: Huntington (1996): *Střet civilizací*, Diva-Gis: Administrativní členění Bosny a Hercegoviny

Mapa 5: Rozdělení světa po roce 1990

Zdroj: Huntington (1996): *Střet civilizací*, Diva-Gis: Administrativní členění Bosny a Hercegoviny

4.2 Civilizační okruhy na území Bosny a Hercegoviny

Balkán je na západě ohraničen mořem Jaderským a Jónským, na jihu Egejským, a na východě Černým. Podnebí pobřežních oblastí Balkánu a vzdálenějších ostrovů a souostroví je odlišné od podnebí vnitrozemí, které je relativně izolované a je ovlivněno kontinentalitou. Balkán se otevírá do střední Evropy přes údolí Dunaje a Panonskou pánvi na rozdíl od Pyrenejského a Apeninského poloostrova, který jsou odděleny od Evropy Alpami a Pyrenejskými horami. Vnitrozemí regionu je roztržštěné do řady horských řetězců a nedostatek velkých toků a vliv kontinentality mají za následek, že zde nejsou vhodné podmínky pro zavlažování, tedy i pro intenzivní zemědělství. Do jisté míry byl tento fakt překážkou růstu populace. Fyzicko-geografické podmínky území (např. hornatý terén, málo vody) podporují kulturní diferenciaci a přispívají k selhání pokusů o integraci (Nation 2003). Tyto podmínky vytvořily příznivé předpoklady pro územní prolínání protichůdných politických, kulturních a ideologických vlivů a také na území bývalé Jugoslávie zabránily sjednocení většího počtu lidí, a tedy vytvoření silných politických center (Fňukal 2001). Mezi dvě nejvýznamnější skutečnosti fyzicko-geografických podmínek, které ovlivnily politické dějiny zkoumaného území, Fňukal (2001) zahrnuje:

1. **vnitřní členitost**, která působí jako bariéra, jejímž hlavním projevem je obtížná integrace území,
2. **dobrá prostupnost ve směru severozápad – jihovýchod a špatná ve směru severovýchod – jhozápad**, která předurčuje tuto oblast k úloze přirozené spojnice střední Evropy s východním Středomořím a tím i s Asií.

Proto Fňukal považuje geografické podmínky za jednu z příčin, proč se na téměř jazykově jednotném území nevytvořil jeden společný národ (Fňukal 2000).

Tab. 1: Civilizační okruhy v oblasti bývalé Jugoslávie

Civilizace	Civilizační okruh	Základní znaky
ZÁPADNÍ	MEDITERÁNNÍ	exkluzivně katolický, románský, zprostředkovává italské vlivy
	STŘEDOEVROPSKÝ	katolický (ale se silnými vlivy protestantismu a judaismu), zprostředkovává německé a maďarské vlivy
VÝCHODNÍ	BALKÁNSKÝ	pravoslavný a islámský, zprostředkovává vlivy byzantské, turecké

Zdroj: Fňukal M, (2000): Politicko-geografický vývoj jugoslávského prostoru od 70. let minulého století do současnosti. s. 164

Po zhroutilí jugoslávské federace v Bosně a Hercegovině začaly opět probíhat národnostně integrační procesy, ke kterým patřilo utváření vědomí společného původu a vymezení se vůči okolí. Národy se mohly identifikovat podle rozeznatelných znaků – kulturních (náboženství, jazyk, historie), politických (státní organizace) a rasových (Fňukal 2000). Na území Bosny a Hercegoviny se identifikovaly tři početné národy – národ Chorvatů, Srbů a bosenských Muslimů. Každý z těchto národů se hlásí k odlišnému náboženskému vyznání (Fňukal 2000).

Území bývalé Jugoslávie se nachází na pomezí dvou civilizačních typů: západního a východního (viz Tab. 1). Jen Slovinsko je stát kulturně homogenní a můžeme ho řadit mezi civilizace Západní. Problematičtější je zařazení států Chorvatska a Bosny a Hercegoviny, které leží právě na zmiňované civilizační hranici (Fňukal 2001). Tab. 2 ukazuje jiné vymezení zkoumaného regionu podle náboženských zón. Na území Bosny a Hercegoviny se vyskytuje katolické, pravoslavné a islámské náboženství, a proto se tento region stal hranicí civilizace Západní s Východní. Západní civilizaci zde zastupují Chorvaté, kteří vyznávají katolické náboženství. Východní civilizaci reprezentují Muslimové a pravoslavní Srbové.

Tab. 2: Hlavní náboženské vlivy na prostor bývalé Jugoslávie

Civilizace	Náboženství	Civilizační pás
ZÁPADNÍ	KATOLICKÉ	Latinský
VÝCHODNÍ	PRAVOSLAVNÉ	Byzantský
	ISLÁMSKÉ	Asijský

Zdroj: Ivanovic S. (1991): The Creation and Changes of Internal Borders of Yugoslavia. Beograd, s. 136

4.3 Příčina války

Během studené války bylo území bývalé Jugoslávie sjednocené ideologickými a historickými okolnostmi. Po rozpadu komunistického bloku se Bosna a Hercegovina rozpadá, protože už neexistuje zastřešující jugoslávská federace a území je rozděleno podle civilizačních příslušností (Huntington 1996). Před válkou v letech 1990–1991 došlo k otevření zlomových linií na území Bosny a Hercegoviny, jak tomu bylo i v občanské válce v letech 1941–1945. Po etnické mobilizaci a opětovném otevření zlomové linie na území Bosny a Hercegoviny došlo v roce 1992 ke konfliktu, který trval až do roku 1995 (Nation 2003). Válku, která následně po zhroutilí jugoslávské federace vypukla v Bosně a Hercegovině, S. Huntington (1996) řadí mezi války na

zlomové linii. Tyto války se vyznačují tím, že mezi sebou bojují skupiny, jež jsou součástí většího etnického celku, a mají vleklý charakter (Huntington 1996).

S. Huntington předpokládá, že hlavními příčinami válek na zlomových liniích jsou příčiny historické povahy, změna demografické rovnováhy a politika (Huntington 1996). Národnostní struktura Bosny a Hercegoviny je značně problematická proto, že tento státní útvar byl do jisté míry uměle vytvořen (Kubíček 2009). V tomto státě spolu žijí tři početné národy, které mají odlišné vyznání. Graf 1 ukazuje, že nejpočetnějším národem jsou Muslimové, na druhém místě Srbové a nejméně zastoupeni jsou Chorvaté. Podle Tab. 3 na území Bosny a Hercegoviny v roce 1991 žilo 43,5 % Muslimů, 31,2 % Srbů, 17,4 % Chorvatů a 7,9 % ostatních národností.

Tab. 3: Národnostní složení Bosny a Hercegoviny v roce 1991

Národnost	Podíl v %
Srbové	31,2
Muslimové	43,5
Chorvaté	17,4
Ostatní	7,9

Zdroj: Federalni závod za statistiku: Obyvatelstvo podle národnosti (1991)

Muslimské obyvatelstvo se vyznačuje mnohem větší porodností, než je u Srbů a Chorvatů. Demografické trendy začátkem devadesátých let ukazovaly, že během jedné či dvou generací by Muslimové měli tvořit většinu populace (Nation 2003). Mezi lety 1961 až 1971 probíhal prudký nárůst muslimského obyvatelstva na území Bosny a Hercegoviny (viz Graf 2), po něm následovalo období demografické stagnace a od roku 1981 je zřejmý opět mírný nárůst. Muslimské obyvatelstvo v roce 1961 tvořilo pouze 25,7 % z celkové populace a již v roce 1991 představovalo téměř polovinu obyvatel (viz Tab. 4). Tento početní růst muslimské skupiny vyvolal politický, ekonomický i společenský tlak na ostatní skupiny žijící na území Bosny a Hercegoviny. Demografický růst podnítil především vznik vojenských tlaků na Chorvaty a Srby, kteří jsou demograficky méně dynamičtí než Muslimové (Huntington 1996).

Tab. 4: Vývoj počtu muslimského obyvatelstva v letech 1961 až 1991 na území Bosny a Hercegoviny

Rok	1961	1971	1981	1991
Podíl v %	25,7	39,6	39,5	43,5

Zdroj: Federalni závod za statistiku: Obyvatelstvo podle národnosti (1961, 1971, 1981, 1991)

Boje mezi Srby a Chorvaty nelze vysvětlit pouze pomocí demografického růstu jedné ze skupin nebo skrze historické souvislosti. Dalším impulzem ke vzniku konfliktu v Bosně byla politika. První volby v bývalé Jugoslávii se konaly na republikovém základě. V Bosně a Hercegovině v roce 1990 volila většina občanů podle etnické příslušnosti a vítězem voleb se staly nacionalistické strany (Huntington 1996). Vítězství nacionalistických stran přispívá k růstu napětí ve společnosti, a to nejčastěji mezi etnickými či náboženskými skupinami (Šedivý 2000). Vítězem se stala Strana demokratické akce s 36 %, na druhém místě se umístila Srbská demokratická strana Bosny a Hercegoviny – SDS BiH s 30 % a na třetím místě bylo Chorvatské demokratické společenství Bosny a Hercegoviny – HDZ BiH s 18,4 % (viz Tab. 5). Výsledek voleb odpovídal národnostnímu složení Bosny a Hercegoviny.

Tab. 5: Výsledky voleb v Bosně a Hercegovině v roce 1990

Politická strana	Počet hlasů v %
Strana demokratické akce – SDA	36,0
Srbská demokratická strana Bosny a Hercegoviny – SDS BiH	30,0
Chorvatské demokratické společenství Bosny a Hercegoviny – HDZ BiH	18,4
Ostatní strany	15,6

Zdroj: Prtina S. (2005): „Východní“ vs. „západní“ koncept nacionalismu: Příklad Bosny a Hercegoviny. Politologický časopis

4.4 Civilizační zlom

4.4.1 Civilizační povědomí

Po zhroucení komunistického bloku, jež zastřešoval jugoslávské identity, došlo v Bosně k dramatickému zvýraznění civilizačních identit (především u muslimské komunity). Chorvaté, Srbové a Muslimové vedle sebe žili bez konfliktů od 2. světové války až do rozpadu komunistického bloku, kdy nastala změna, a mezi národy začalo vznikat napětí. V Bosně a Hercegovině po zhroucení jugoslávské federace zcela vymizel multikomunalismus a skupiny se začaly definovat na základě náboženské příslušnosti. Srbové se ztotožňovali s Velkým Srbskem a pravoslavnou církví a postupem času se z nich stávali extrémističtí nacionalisté. Srbové považovali za své nepřátele „Vatikán“, „islámské fundamentalisty“ a „Turky“. Z Chorvatů se stali chorvatští nacionalisté, kteří upřednostňovali katolickou církev. Také se považovali za ochránce západních hranic a jejich nepřátelé byli pravoslavní Srbové a Muslimové. Muslimové chtěli podporu

muslimského světa a považovali se za oběti genocidy, kterou Západ přehlížel kvůli odlišnému náboženství. Ve volbách roku 1990 Muslimové nedali, stejně jako Chorvaté a Srbové, hlas multikomunitním stranám, ale přiklonili se k muslimské Straně demokratická akce (Huntington 1996).

4.4.2 Sjednocení civilizací

Na počátku devadesátých let byla bývalá Jugoslávie místem nejsložitějším a nejzmatenějším ze všech zlomových linií na světě (Huntington 1996). Při tomto konfliktu válčící skupiny bojovaly proti jiné etnické skupině, ale i proti jiné civilizaci. Z tohoto důvodu se podle S. Huntingtona (1996) na podporu každé válčící strany postavila celá sjednocená civilizace.

Podle S. Huntingtona (1996) se války odehrávající na zlomových liniích účastní více skupin a států. Účast dalších aktérů můžeme rozdělit na několik rovin. Na primární rovině jsou to přímí účastníci bojů, tedy Chorvaté, Srbové a Muslimové. V Bosně a Hercegovině roku 1992 stála bosenská vláda proti bosenským Srbům a bosenským Chorvatům, kteří rovněž válčili mezi sebou. Mezi sekundární účastníky řadíme vlády Chorvatska a Srbska s přímým příbuzenským poměrem k primárním stranám. V této rovině srbská vláda aspirovala na vytvoření „Velkého Srbska“, zatímco chorvatská vláda podporovala vznik „Velkého Chorvatska“. Na poslední, terciární úrovni jsou státy, které jsou od probíhajících bojů vzdáleny, ale pojí se s primárními skupinami civilizačními pojítky. Mezi ně patří Německo, Rakousko, Vatikán, další evropské katolické země a později i USA, které podporovaly Chorvatsko; Rusko, Řecko a další pravoslavné země podporovaly Srbsko; Írán, Saúdská Arábie, Turecko, Libye, Islámská internacionála a další islámské země podporovaly bosenské Muslimy, jak finančně, tak i dodávkami zbraní. Terciární státy bývají často ústředními státy civilizací. Vlády sekundárních a terciárních účastníků nemají zájem se přímo účastnit bojů a mají snahu o zastavení konfliktu, proto pouze podporují primární účastníky (Huntington 1996).

4.4.3 Zahraniční dobrovolníci

Na území Bosny a Hercegoviny se během konfliktu vytvořila příhodná doba pro islámské radikály a extremisty, kteří na svoji stranu získávali nezanedbatelné množství nových přívrženců. Proto se od června roku 1992 na stranu Muslimů přidali i zahraniční dobrovolníci. Na pomoc přišli „svatí bojovníci“ (tzv. mudžahidiové) z Afghánistánu,

Albánie, Čečenska, Egypta, Íránu, Jordánska, Libanonu, Pákistánu, ze Saudské Arábie, Súdánu, z Turecka a Jemenu (Vačkář 2007). Podpora z islámských zemí nesměřovala do těchto oblastí z důvodů ideologických nebo mocenských, ale především kvůli kulturní spřízněnosti (Huntington 1996). Kolik doopravdy přišlo do Bosny a Hercegoviny islámských zahraničních bojovníků, je prakticky nemožné dopátrat. Celkové počty se liší podle zdrojů, ale na mezinárodní konferenci věnované teroristickým hrozbám v jihovýchodní Evropě, pořádané ve dnech 27.–28. 5. 2005 v Bělehradě byl odhadován počet okolo 4 500 (Mezinárodní konference o teroristických hrozbách v Jižní a východní Evropě 2005). Další zdroje uvádí, že během let 1989–2002 se na území Bosny a Hercegoviny dostaly desítky tisíc cizinců a většina z nich byla z arabských zemí. Podle oficiálních dat 30 tisíc cizinců nikdy neopustilo zemi a neví se, kde jsou. Proto je velmi komplikované zjistit přesný počet islámský zahraničních dobrovolníků (Bokan 2005).

Během bosenské války bylo na všechny země Jugoslávie uvaleno embargo na dovoz zbraní a vojenského materiálu. Tato situace donutila vysoké státní i vojenské představitele k tomu, aby polooficiálně akceptovali muslimské ilegální dodávky zbraní i dobrovolníků (Vačkář 2007). Muslimové obdrželi nejen bojovníky a zbraně, ale také se jim dostalo charitativní a humanitární pomoci, která pocházela převážně ze Saudské Arábie. Některé organizace zajišťující materiální a jinou asistenci sloužily jako zástěrka pro Al-Káidu, která tato uskupení využívala pro plánování útoků v Bosně i ve světě (Woehler 2005). Po uzavření Daytonských mírových smluv v roce 1995, ukončujících bosenský konflikt, museli všichni zahraniční bojovníci opustit území Bosny a Hercegoviny. Většina vojáků opustila zemi, ale někteří přesto zůstali, buďto díky uzavření manželství s místními ženami, nebo podplacením bosenských úředníků (Thomas, Mikulan 2008).

4.4.4 Zastavení konfliktu na zlomových liniích

Války na zlomových liniích se vyznačují přerušováním bojů a častými příměřími. Charakter těchto válek je dán trvalými nepřátelskými vztahy mezi válčícími skupinami a pramení z geografické blízkosti, rozdílných kultur a náboženství. K docílení zastavení bojů v Bosně byla potřeba dvou faktorů. Prvním faktorem bylo vyčerpání primárních účastníků bojů v roce 1995 a druhým byl zájem mezinárodního společenství smířit bojující strany (Huntington 1996).

K příměří v Bosně došlo v roce 1995 podepsáním Daytonských dohod. Místo toho, aby dohodu o příměří sjednali primární účastníci konfliktu, musely být dohody sestaveny na základě návrhů zainteresovaných států (Německo, Velká Británie, Francie, Rusko a USA). Dodržení těchto mírových dohod dále záviselo na jednotkách NATO, s hlavním slovem Spojených států (Huntington 1996). Je tedy zřejmé, že hlavním pojátkem státu není přání jednotlivých národních společenství, ale vnější tlak (Fňukal 2000).

4.5 Shrnutí

S. Huntington vysvětluje příčinu vzniku konfliktu v Bosně tím, že územím prochází zlomová linie, která je hranicí tří civilizací – Západní, Pravoslavná a Islámská. Díky kontaktu rozdílných kultur došlo ke konfliktu mezi třemi národy, které zde spolu žily v relativním míru po dobu existence společného státu Jugoslávie.

Velký vliv na národnostní strukturu země měl vpád osmanských Turků, kteří sem přišli ve 14. století. Turci přinesli do této oblasti islámskou víru, která se zde rozšířila. Vytvořilo se muslimské obyvatelstvo ve smyslu etnickém, ale vlastně jde o slovanské obyvatelstvo hlásící se k islámu (Hladký 1996). Takže Muslimové v Bosně jsou vlastně Slované, kteří pod tureckou nadvládou přijali islám a změnili si jména. Náboženství v Bosně a Hercegovině se stalo důležitým atributem národa, který zde vlastně zastupuje jazyk. Jazyk je na území Bosny a Hercegoviny pro všechny národy (Srbové, Chorvati i Muslimové) prakticky stejný (Hladký 2005). Na tomto území se střetly tři civilizační vlivy, které vytvořily odlišná etnika, jež se během vývoje geograficky prolínala. Odlišná náboženství neměla jen nepatrné odlišnosti, jako je tomu např. v západní Evropě, ale odlišnosti civilizační. Rozdílné náboženství tak hluboce a dlouhodobě rozděluje Slované srbochorvatského jazyka (navzdory obrozeneckým a komunistickým snahám o jejich sjednocení). Například hlavní tmelem socialistické Jugoslávie byla obava z intervence Sovětského svazu, kterému se nezamlouvala politika otevřená ekonomicky a kulturně na Západ. Jakmile sovětské nebezpečí pominulo, tradiční národnostně-náboženské formace opět vyvstaly (Krejčí 2002). U jižních Slovanů vždy budou hrát významnou roli náboženské rozdíly, které rozhodně přispěly ke konfliktu v Bosně a Hercegovině, a tedy teorie *Střetu civilizací* v tomto ohledu interpretuje situaci správně (Krejčí 2002).

Nepřesnost teorie vyplývá z jednání o mír, kterého se zúčastnily tyto státy – USA, Německo, Rusko, Francie a Velká Británie. Podle teorie S. Huntingtona by USA a Rusko měly být proti sobě, protože oba státy patří do jiných kulturních celků. Jak je tedy možné, že spolu utvářely mírové dohody?

Západ měl hlavní slovo při formulování Daytonských dohod, protože připravil půdu pro mírové jednání. Naopak oslabená Ruská federace, které chybělo silné vedení, se snažila udržet alespoň symbolickou přítomnost v regionu, kde má důležité zájmy (Nation 2003). Přestože Rusko a USA patřily do odlišných kulturních celků, na konci konfliktu spolupracovaly. Důvodem spolupráce nebyla civilizační spřízněnost, ale mocenské zájmy v tomto regionu, které teorie *Střetu civilizací* zcela opomíjí.

5 NEOREALISTICKÁ TEZE

Pátá kapitola hodnotí důvody angažmá členů EU a organizace NATO v konfliktu v Bosně a Hercegovině, které vycházejí z neorealistickej teze. Větší pozornost je věnovaná USA než ostatním členům organizace NATO, jelikož je USA jeden z nejdůležitějších a nejvlivnějších členů NATO. USA měly své zájmy v jihovýchodní Evropě, a proto se můžeme domnívat, že USA prostřednictvím organizace uskutečňovalo své zájmy v rozpadající se bývalé Jugoslávii. Aspekty angažmá Evropské unie vychází z hrozeb, které s sebou přináší válka, např. uprchlíci, hrozba destabilizace celého regionu a rozšíření konfliktu mezi ostatní členy. Kapitola shrnuje argumenty, které přispěly ke vstupu mezinárodních společenství do konfliktu v Bosně a Hercegovině.

5.1 Evropská unie

5.1.1 *Stabilita evropského kontinentu*

Rozdělení světa na dva bloky během studené války nejvíce ovlivnilo evropský kontinent, protože na území Evropy vedla pomyslná čára, která rozdělovala svět na demokratický západ a komunistický východ. Studená válka byla založená na neustálé hrozbě války a paradoxně tato hrozba udržela po celou dobu svého trvání mír na území Evropy. Během bipolárního rozdělení světa byly sféry vlivu vymezeny tak jasně, že si nikdo netroufl pomyslet na změnu *statu quo*. Rozpadem dvou-blokového systému přišla Evropa o záruky míru. Proto s uvolňováním napětí mezi soupeřícími bloky v 80. a 90. letech začala narůstat možnost vzniku lokálních konfliktů (Daneš 2000). Charakteristickými prvky těchto válek po konci studené války byla nepravidelnost, vlekllost, nízká intenzita bojů a nejvyšší podíl obětí mezi civilním obyvatelstvem v historii (Tomeš 2010). Většina těchto konfliktů se odehrávala daleko od hlavních evropských metropolí (Abcházie, Náhorní Karabach a Čečensko). Výjimkou byl Balkán, který leží na křižovatce cest a strategických zájmů a také se přímo dotýkal bezpečnosti evropského kontinentu (Daneš 2000).

Státy bývalé Jugoslávie leží v přímém sousedství se státy Evropské unie, proto se jich konflikt, který se odehrál začátkem devadesátých let na území Bosny a Hercegoviny, značně dotýkal. Protože na stabilitě Balkánu závisí stabilita celého evropského

kontinentu, Evropa se snažila rychle dosáhnout míru (Daneš 2000). Státy EU se angažovaly především prostřednictvím organizací NATO a OSN, v nichž patří mezi významné členy.

5.1.2 Důvody angažmá ES/EU ve válce v Bosně a Hercegovině

Členové ES, respektive od roku 1993 EU (ES/EU), měli hned několik důvodů pro udržení stability regionu. Angažmá jednotlivých členů ES/EU v konfliktu v Bosně a Hercegovině bylo důležité, protože ohnisko konfliktu leželo v jejich těsné blízkosti. Dalším argumentem působení ES/EU v konfliktu byla od počátku snaha uklidnit politickou situaci na Balkáně a zabránit přílivu emigrantů, uprchlíků a azylantů (Tesař 2006). Dále se někteří Evropané začali obávat muslimského obyvatelstva, které by mohlo vytvořit muslimský stát a ten by mohl být základnou pro příliv dalších muslimských imigrantů a pro rozšíření islámského fundamentalismu do Evropy (Huntington 1996). Všechny tyto faktory podnítily členy unie, aby se podíleli na vývoji války v letech 1992–1995.

5.1.3 Migrace

Přímé válečné události přinutily velký počet obyvatel Bosny a Hercegoviny k uprchnutí ze země. Jugoslávské události a s nimi spojený velký počet uprchlíků, jak ze Slovinska (červen–červenec 1991), Chorvatska (červen 1991 – leden 1992 a květen–srpen 1995), Bosny a Hercegoviny (březen 1992 – říjen 1995), Kosova (jaro 1998 – červen 1999) a Makedonie (květen–červen 2001), zasáhly nejen sousedící státy, ale prakticky celou Evropu. Specifikem migrace bylo, že většina uprchlíků zůstávala na území bývalé Jugoslávie a jen málo z nich odešlo do zahraničí. Motivace migrace byly různého charakteru, největší část tvořili ti, kteří utíkali před tzv. etnickými čistkami. Dalším důvodem migrace byly ekonomické důvody, např. nemožnost pracovního uplatnění a ztráta životních perspektiv (Fňukal 2008).

Během konfliktu v Bosně a Hercegovině v letech 1992–1995 bylo vyhnáno celkem 2,2 milionu obyvatel. Z toho polovina obyvatel uprchla do ciziny a zbytek připadal na vnitřně vysídlené osoby. (Fňukal 2008). Muslimské obyvatelstvo prchalo do zahraničí, Srbové do Srbska a Chorvaté do Chorvatska. Nejvíce uprchlíků tvořili Muslimové, během konfliktu jich uteklo 600 tisíc, 300 tisíc Srbů a jen 100 tisíc Chorvatů. Vnitřně vysídleno bylo nejvíce Srbů 500 tisíc, Muslimů 400 tisíc a 100 tisíc Chorvatů (viz Tab. 6).

Tab. 6: Hlavní uprchlické vlny na území Bosny a Hercegoviny v letech 1992–1995

Období	Počet	Národnost	Oblast v Bosně a Hercegovině	Cílová země
Uprchlíci				
1992–1995	600 tisíc	Muslimové	Republika srbská	zahraničí
1992–1995	300 tisíc	Srbové	bosňácko-chorvatská federace	Srbsko
1992–1995	100 tisíc	Chorvati	Republika srbská	Chorvatsko
Vnitřně vysídlené osoby				
1992–1995	400 tisíc	Muslimové	Republika srbská	bosňácko-chorvatská federace
1992–1995	500 tisíc	Srbové	bosňácko-chorvatská federace	Republika srbská
1992–1995	100 tisíc	Chorvati	Republika srbská	bosňácko-chorvatská federace

Zdroj: Fňukal M, Šrubař, M. (2000): Nucené migrace vyvolané rozpadem Jugoslávie a jejich dopad na migrační politiku vybraných evropských zemí (1991 – 2006), s. 139

Někteří uprchlíci dali přednost emigraci do zahraničí před odchodem do bývalých republik Jugoslávie. Nejvíce těchto uprchlíků přijalo Německo, téměř polovinu (46 %), následovalo Rakousko s 13 % a Švédsko s 9 % (viz Graf 3). Obecně uprchlíci emigrovali do země etnicky blízké (Chorvatsko, Srbsko), nebo do států, kde mohli navázat na předchozí dočasnou pracovní migraci – Německo, Švýcarsko, Švédsko a Rakousko. Další vlna emigrantů, jak je vidět i na Grafu 3, mířila do tradičních migračních zemí – do USA, Kanady, Austrálie a na Nový Zéland. Uprchlické vlny se přesouvaly i uvnitř Bosny a Hercegoviny, např. Srbové prchali do Bělehradu a zázemí a Vojvodiny (Srem a jižní Bačka), Chorvati do Brodsko-posavské župy (Slavonský Brod) a Krajiny, kde obydleli srbské domy. Během války přešlo přes Slavonský Brod několik tisíc uprchlíků a exulantů a byly zde zřízeny přijímací střediska pro uprchlíky z Bosny a Hercegoviny. I proto v době konfliktu přesáhl Slavonský Brod 50 000 obyvatel (Fňukal 2008, Muzevic 2006).

I po skončení války v Bosně v roce 1995 odcházeli obyvatelé ze země. Emigrovalo zhruba 40 tisíc osob, převážně příslušníků inteligence a mladých lidí. Emigranti odcházeli, protože ztratili důvěru v rychlou normalizaci politických a hospodářských poměrů v zemi. Odchod vzdělaných a mladých lidí měl negativní dopad na válečnou rekonstrukci Bosny a Hercegoviny (Hladký 2006).

Po ukončení bojů v Bosně v roce 1995 se uprchlíci začali vracet zpět do své země. Nejvíce uprchlíků se vracelo zpět mezi lety 1997–1998, naopak vysídlení obyvatelé se

vraceli zpět hned po skončení války v roce 1996. Největší zastoupení vracejících se osob sledujeme mezi muslimským obyvatelstvem (viz Tab. 7).

Tab. 7: Souhrn uprchlíků a vysídlených osob, které se vrátili na území B&H v letech 1996–2000

Rok	Celkem	Muslimové	Chorvati	Srbové	Ostatní
Uprchlíci					
1996	80 114	76 385	3 144	552	33
1997	111 650	74 552	33 495	2 849	754
1998	106 000	77 310	22 930	4 307	1 453
1999	28 180	17 359	5 960	4 370	491
2000	14 046	4 815	3 498	5 164	569
Vysídlené osoby					
1996	102 913	101 266	447	1 179	21
1997	53 160	38 821	10 163	3 971	205
1998	19 440	9 041	4 040	6 059	300
1999	29 935	14 320	5 747	9 649	219
2000	30 281	9 638	6 660	13 811	172

Zdroj: Federalni závod za statistiku: Návrat uprchlíků a vysídlených osob 1996–2000

Během rozpadu Jugoslávské federace nastala pro Evropu výjimečná situace a postavila ES/EU před problém spojený s etnickými konflikty na okraji prosperujícího jádra kontinentu a s obrovskou vlnou uprchlíků. Státy ES/EU během let 1991–1993 přijímaly masově uprchlíky, ale těm byl přiznán pouze statut dočasné ochrany. Od roku 1993 západní země téměř uzavřely hranice pro uprchlíky a zaměřily se na to, aby uprchlíci zůstávali v bezpečných zónách geografické oblasti konfliktu. Uprchlíci nemuseli zemím přinášet pouze nepospěch, státy mohly využívat řady benefitů, které s sebou migrace mohou přinést. Jde především o pracovní kompetence, udržitelnost systému mezigenerační solidarity a kulturní výměna, dále mohou uprchlíci pomoci cílovým zemím tím, že nahradí nedostatek pracovních sil v některých segmentech pracovního trhu. Z demografického hlediska mohou být prospěšní těm zemím, které mají problém se stárnutím populace (Fňukal 2008). Přesto státy ES/EU uzavřely svoje hranice a pojistily se tak tím před hrozbou, že by nestabilita v Jugoslávii měla delší trvání, které by jim mohlo způsobit řadu problémů.

5.1.4 Angažmá ES/EU v letech 1992–1995

Na konci osmdesátých let Západ nevěnoval svoji pozornost destabilizaci mnohonárodnostní Jugoslávie (Daneš 2000). Není se čemu divit, protože v době po

rozkladu komunistického bloku nebyl rozpad států ničím výjimečným. V době, kdy se rozpadal celý komunistický blok, nebylo ES/EU dostatečně připraveno na krizi, která se odehrála na území dřívější jugoslávské federace. ES/EU tehdy nemělo k dispozici ani fungující bezpečnostní a obrannou politiku, ani právní rámec a instituce, které by prováděly rozhodovací postupy (Had 2006). Teprve až po uklidnění situace na Balkáně reagovala Evropa vytvořením Paktu stability pro jihovýchodní Evropu. Pakt stability byl vytvořen v roce 1999 za účelem prevence konfliktů, posílení míru, demokracie, dodržování lidských práv a posílení hospodářské prosperity v jihovýchodní Evropě (About the Stability Pact 2005). Iničiátoři (hlavním bylo Německo) si uvědomili, že je potřebná spíše prevence krize než následné hašení ohniska konfliktu. Díky Paktu stability pro jihovýchodní Evropu není z pohledu mezinárodního společenství Balkán jen souborem států s rozdílným hospodářským vývojem, ale dnes je tento region chápán jako celek (Němec 2000).

Přístup ES/EU k rozpadající se federální Jugoslávii v období 1989–1995 byl ve znamení diferencované politiky k jednotlivým zemím. Zpočátku politika ES/EU byla účinná, podařilo se jí urovnat konflikt mezi Slovinskem a Srbskem v roce 1991. Vliv Evropy se po vypuknutí války v Chorvatsku a Bosně a Hercegovině snížil, protože se ES/EU nedařilo urovnat konflikt, jako tomu bylo v případě Slovinska a Srbska. Společnému unijnímu přístupu ke konfliktnímu vývoji na Balkáně bránily odlišné přístupy členských států. Západní státy měly odlišný přístup k nástupnickým státům bývalé federální Jugoslávie. Hlavní vliv na Bosnu a Hercegovinu a Kosovo měly USA, Německo přispělo k uznání samostatnosti u Chorvatska a Slovinska, Řecko odmítlo uzнат nezavislost Makedonie (Had 2006).

Dne 23. prosince 1991 se Bosna a Hercegovina a spolu s ní i Chorvatsko, Makedonie a Slovinsko obrátilo na ES/EU s žádostí o uznání nezávislosti. K rozhodnutí zda uzнат, či neuzнат samostatnost států měla přispět tzv. Badinterova komise. Do jednání razantně vstoupila německá, italská a rakouská diplomacie, která bez ohledu na ostatní členy unie oznámila záměr uzнат samostatnost Chorvatska a Slovinska. Badinterova komise se shodla na tom, že podmínky pro osamostatnění splňují pouze Slovinsko a Makedonie. Pod německým nátlakem ES/EU akceptovalo žádost Chorvatska a Slovinska (Vykoukal, Litera, Tejchman 2000). S uznáním nezávislosti Bosny a Hercegoviny to bylo komplikovanější. Španělsko, Francie a Velká Británie byly proti osamostatnění Bosny a Hercegoviny a chtěly udržet sjednocenou Jugoslávii, neboť se

bály, že separatistické snahy z Jugoslávie by se mohly přesunout na jejich území. Španělsko mělo obavy, aby se separatistické snahy neprojevíly u Katalánska a Baskicka, ve Francii u Bretaně a Korsiky a ve Velké Británii se separatismus mohl probudit ve Skotsku a Severním Irsku (Duignan 2000).

Komise ES 15. 1. 1992 odmítla uznat nezávislost Bosny a Hercegoviny a požadovala uspořádání referenda, zda občané souhlasí se samostatností. Obyvatelé Bosny a Hercegoviny si v referendu odhlasovali nezávislost a následně začalo probíhat jednání zástupců tří národů a představitelů ES/EU o uspořádání poměrů v zemi. Muslimové prosazovali ponechání dosavadního stavu, tj. unitárního státu. Tento muslimský návrh narazil na odpor u Chorvatů a Srbů, kteří si uvědomovali, že při dosavadním demografickém růstu by se stali pouze národnostní menšinou v islámském státě. Srbové předložili návrh na rozdělení země na homogenní kantony. Chorvati si přáli federativní stát se suverenitou všech tří národů. Jednání všech zúčastněných stran bylo neúspěšné, ale přesto se 7. dubna 1992 rada ministrů zahraničních věcí rozhodla uznat samostatnost Bosny a Hercegoviny. Srbové byli proti odtržení země od Jugoslávie a v reakci na uznání samostatnosti vyhlásili Republiku srbskou. Tento krok vyvolal po celé zemi potyčky, které rychle přerostly v občanskou válku (Fňukal 2000).

Po celou dobu konfliktu v Bosně a Hercegovině ES/EU jednala v podstatě pasivně, především Francie a Velká Británie preferovaly diplomatické vyjednávání před vojenským zásahem. ES/EU především spoléhala na vyjednávání vedené Cyrusem Vancem a Davidem Owenem. V červnu roku 1993 Srbové odmítli jejich mírový návrh a ES/EU neměla k dispozici další alternativní řešení (Had 2006). I přes všechnu snahu si Evropa nedokázala poradit s válkou v Bosně a zvrát ve vývoji konfliktu nastal, až když se zapojily USA.

5.1.5 Shrnutí

I když se válka v Bosně a Hercegovině přímo netýkala žádného člena ES/EU, unie od začátku zasahovala do vývoje konfliktu. Důvodů angažovanosti bylo hned několik. Mezi hlavní patřila destabilizace regionu, která zasáhla celou Evropu. Rozmáhání separatistických snah vystrašilo některé členy ES/EU, především Velkou Británii, Francii a Španělsko. Hrozba přílivu uprchlíků a vzniku muslimského státu děsila většinu obyvatel ES/EU. Evropské země nebyly příliš nakloněny přílivu uprchlíků. Většina uprchlíků, kteří se dostali do západoevropských zemí, byla umístěna do

uprchlických táborů a ihned po ukončení války v Bosně a Hercegovině byla repatriována zpět do vlasti (Prtina 2005). Všechny tyto faktory přispěly k tomu, že se ES/EU podílela na vývoji konfliktu v Bosně a Hercegovině. Z pohledu neorealistickej teze se dá zdůvodnit angažmá ES/EU v Bosně a Hercegovině tím, že se unie řídila především vlastními zájmy a snahou udržet stabilitu evropského kontinentu a nikoliv zastavením násilí a porušování lidských práv. Neorealistickej zdůvodnění ovšem nelze brát jako jedině možně vysvětlení působení ES/EU v konfliktu, protože pohlíží na konflikt jen z jedné strany a nebere v úvahu další aspekty, které působily na rozhodování mezinárodního společenství.

5.2. Severoatlantická aliance

5.2.1 Důvody angažmá Severoatlantické aliance v konfliktu

Severoatlantická aliance (NATO) je společenství na ochranu svých členů a válka v Bosně a Hercegovině přímo neohrožovala žádného z nich. Pro přímý zásah organizace mimo vlastní území se předpokládalo, že je potřeba získat souhlas Rady bezpečnosti OSN (Štaif 2008). Před válkou v Bosně a Hercegovině NATO nikdy nevstoupilo do konfliktu mimo oblast své působnosti a nikdy se nezúčastnilo takovéto mírové mise. Nejprve se NATO nechtělo zapojit do konfliktu v Bosně a Hercegovině. Ke změně názoru přispělo několik důvodů. Prvním bylo, že OSN nemělo dostatek vojenských zdrojů na ukončení konfliktu. Dále se členové NATO shodli na tom, že prozatímní opatření nevedou ke zdárnému cíli a rozhodli se, že je nutno skoncovat s násilím a porušováním lidských práv v Evropě, protože etnické čistky, koncentrační tábory a deportace, které byly zaznamenány během konfliktu, mohly podkopat budování nové Evropy, která má být postavena na hodnotách míru a tolerance. Členové NATO si rovněž uvědomovali, že i když se konflikt odehrává mimo jejich území, stále může ohrozit Euro-atlantskou bezpečnost (Appathurai 2001).

Další hrozbou pro NATO bylo, že by se mohly rozšířit boje mezi členské státy. Konkrétně se to týkalo Turecka a Řecka, které leží v bezprostřední blízkosti ohniska napětí a byly jím nejvíce ovlivněny. Turecko mělo vážné obavy o ohrožení Muslimů na území Bosny a Hercegoviny, ale do konfliktu nezasáhlo z důvodů citlivosti své integrace do EU. Existovalo podezření, že si Řecko spolu se Srbskem dělaly nároky na Makedonii a plánovaly, že si tento stát rozdělí. Poté, co i Turecko uznalo nezávislost

Makedonie, vzniklo napětí mezi oběma státy, které mohlo ohrozit soudržnost aliance (Cohen 1994). Další hrozbou, která NATO, a především USA znepokojovala, byl islámský radikalismus, který během konfliktu v Bosně a Hercegovině získával podporu. USA začaly mít obavy, že se z islámských radikálů stanou teroristi, kteří by tak měli blíže ke svým cílům. V průběhu léta roku 1992 se vytvořila 7. Zenická brigáda, která byla složená z dobrovolníků z Afghánistánu a Saúdské Arábie. Jejich primárním úkolem bylo bojovat proti Srbům a Chorvatům, ale též šířili radikální islámskou víru mezi Muslimy. Islámští radikálové vystupovali také proti umírněným Muslimům, kteří odmítali konvertovat k jejich výkladu víry. Dopouštěli se násilí, do kterého se promítaly i prvky terorismu. Po skončení války je území Bosny a Hercegoviny místem, odkud by teroristické organizace mohly podnikat útoky proti západním zemím a především proti USA. Po vyhlášení míru někteří islámští radikalisté zůstali na území Bosny a Hercegoviny a vytvořili teroristické organizace, které se schovávaly za některé humanitární organizace (Vačkář 2007).

5.2.2. Vývoj konfliktu po vstupu Severoatlantické aliance

NATO zpočátku nechalo vývoji konfliktu v Bosně a Hercegovině volný průběh bez společného vyjádření. Důvodem bylo, že se jednotlivé členské země nemohly shodnout na postupu organizace. Německo okamžitě podporovalo samostatnost Chorvatska a Slovinska. Naopak USA se postavily proti rozdělení Jugoslávie a chtělo zachovat celistvost země. Kvůli neschopnosti dohodnout se byl postoj organizace k průběhu rozpadu Jugoslávie velmi pasivní. Když vypukl konflikt v Bosně a Hercegovině NATO nechalo řešení situace nejprve na ES/EU a následně na OSN (Polreich 2009).

Kvůli bojům v Chorvatsku Washington čelil silnému domácímu tlaku, aby vystoupil proti srbské agresi. Mezinárodní společenství si vyžádalo referendum o samostatnosti Bosny a Hercegoviny. Po jasném volání po samostatnosti USA změnily názor a v posledním únorovém týdnu roku 1992, kdy upustilo od zdrženlivosti k rozpadu Jugoslávie, uznalo nezávislost Bosny a Hercegoviny. Po uznání vypukly na území Bosny a Hercegoviny dlouhé a krvavé boje. Důvodem pro vytrvalost těchto bojů byla nejednota mocností. Jedině USA a NATO byly schopny poskytnout rozhodné vedení a vojenskou pomoc, která by ukončila boje v Bosně a Hercegovině (Nation 2003). Proto nastala změna ve vývoji konfliktu až se zásahem NATO. Než ale NATO zakročilo, bylo potřeba řady změn v politice jednotlivých členů. Hlavní změna politiky USA nastala na

základě mediální kampaně v souvislosti s incidenty v Sarajevu (Polreich 2009). Na trhu Markale v Sarajevu 5. února 1994 bylo zabito mnoho lidí a přes 200 lidí bylo zraněno (Nation 2003), i v tomto případě najdeme v literatuře rozdílné hodnoty v přesném počtu obětí incidentu. Některé zdroje udávají 68 mrtvých (Kalendarium ČT24 2008) a jiné, např. Nation (2003), uvádí méně obětí – 65 mrtvých. Další incident se odehrál ve Srebrenici, kde bylo zavražděno téměř 8 000 muslimských mužů a chlapců. Krvavé události podnítily Washington k nasazení nového kurzu v rámci NATO. Nejen USA, které vyžadovaly tvrdší přístup spojeneckých sil v Bosně a Hercegovině, ale i Francie chtěla nový, radikálnější postup v konfliktu (Hendrickson 2005). Tyto incidenty působily jako události, které sjednotily mezinárodní společenství a oživily odhodlání USA vložit se do konfliktu.

NATO provedlo svoji nejrozsáhlejší bojovou operaci v období od 30. srpna do 14. září. Jejím cílem bylo zastavit srbskou armádu, která postupovala na Sarajevo, Goražde, Bihač a Tuzlu. Až po leteckých úderech NATO a chorvatské ofenzivě se změnily územní poměry v zemi, a donutily tak Srby k jednání o míru, které dosud odmítali. Válka byla ukončena v listopadu 1995 podpisem Daytonských mírových dohod, které byly značně ovlivněny postojem USA. Během 43 měsíců trvání bojů přišlo více než 200 000 lidí (Lukášek 2001) o život a na 2,2 milionů (Fňukal 2008) obyvatel o své domovy (Lukášek 2001, Nation 2003). Podobná čísla udává i Ministerstvo pro lidská práva a uprchlíky, které odhaduje počet obětí na 250 000, počet uprchlíků přes 1 milion a vnitřně vysídlené obyvatelstvo na méně než 1 milion (Dahlma, Tuathail 2005).

5.2.3 Shrnutí

Až po změně zahraniční politiky USA podniklo NATO kroky k ukončení bojů. Můžeme si tedy domýšlet, že USA má hlavní slovo v rámci NATO a zastává nejdůležitější pozice, a tedy prostřednictvím této organizace se snaží dosáhnout svých cílů. Pro USA bylo zapotřebí zastavit válku, protože má své zájmy v Egejském moři, kudy vedou komunikační linie směrem na Blízký východ. I rozšíření války do Turecka by mohlo ohrozit zdejší zájmy USA. Turecko představuje pro USA nárazníkový stát proti vlivu Íránu a Iráku (Šilhnová 2010). NATO vstoupilo do konfliktu kvůli možnosti ohrožení své vlastní bezpečnosti, protože hrozilo, že se válka může rozšířit na členské státy aliance konkrétně mezi Turecko a Řecko. Dalším důvodem zásahu NATO bylo, že nechtělo dopustit, aby se z území Bosny a Hercegoviny stala základna pro islámské

teroristy, kteří by takto měli blíže ke svým cílům. Pro všechny tyto důvody lze nalézt zdůvodnění v neorealisticke tezi, protože NATO si hledelo především svého bezpečí a přežití a to se stalo argumentem, proč se zapojilo do konfliktu v Bosně a Hercegovině.

6 NEOLIBERALISTICKÁ TEZE

Tato část se zabývá otázkou humanitární intervence do Bosny a Hercegoviny, zda ukončení bojů a zakročení při porušování lidských práv bylo dostatečným argumentem k přímé intervenci ze strany mezinárodního společenství. Zahrnuje důvody angažovanosti ES/EU a NATO z neoliberalistického pojetí, tedy diplomatický a vojenský zásah z důvodu ochrany lidských práv a šíření „západních hodnot“ jako jsou např. demokracie a dodržování lidských práv. Podstatná část kapitoly je věnovaná USA, jako jednomu z nejdůležitějších členů NATO, které v té době bylo světovým hegemonem a mělo významný vliv na utváření mezinárodního pořádku.

6.1 Evropská unie

6.1.1 ES/EU a konflikt v Bosně a Hercegovině

Válka v Bosně způsobovala destabilizaci celé centrální a jižní Evropy. Tento konflikt vedl k velkým emigracím a několik stovek tisíc uprchlíků uteklo do západní Evropy. Region byl sužován násilím, porušováním lidských práv, ilegálními aktivitami, jako pašování zbraní, drog a lidí (Appathurai 2001). Do konfliktu se zapojily mírové síly OSN, aby zabránily porušování lidských práv a ukončily krvavé boje mezi Srby, Chorvaty a Muslimy. Zpočátku se mezinárodní společenství distancovalo od přímého zásahu do konfliktu, ale bosenská vláda vyzvala západní země k intervenci. Přesněji, během prvních měsíců ozbrojené konfrontace předseda předsednictva Bosny a Hercegoviny, Izetbegović apeloval na OSN, ES/EU a Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, aby pomohly udržet mír pomocí tzv. „peacekeepingu“. Později bosenská vláda žádala i o vojenský zásah, který měl zastavit zvěrstva odehrávající se mezi Muslimy, Srby a Chorvaty (Ronnfeldt 2010).

ES/EU ve spolupráci s OSN se po celou dobu konfliktu snažily o zastavení bojů a dosažení mírových dohod, které by ukončily krvavý konflikt odehrávající se mezi lety 1992–1995 (Kasum 2006). ES/EU se snažilo o ukončení porušování lidských práv pomocí sankcí, které uvalilo na bývalou Jugoslávii. Tyto sankce byly chabě realizované a ničeho nedosáhly. Bosenská vláda doufala v pomoc ze Západu, ale byla zklamaná. Weithmann (1996) považuje humanitární pomoc od OSN za velmi mizivou a označuje ji až za značně cynickou, např. letecký most do Sarajeva a shazování potravin a léků od

dubna 1993. Tato pomoc sice zásobila civilní obyvatelstvo, ale to se velmi často stávalo obětí násilí a vraždění, protože OSN jim nedokázala zajistit ochranu. I kvůli nečinnosti OSN se Srbům podařilo dostat pod kontrolu 70 % území a před jednotkami OSN provádět etnické čistky (Weithmann 1996).

Pod záštitou ES/EU probíhalo jednání o míru, ale to bylo neúspěšné. Ve dnech 26. a 27. srpna 1992 se uskutečnila v Londýně konference o Jugoslávii. Dohoda, která vzešla z konference, se skládala ze 13 bodů, které měly zabezpečit mír. Ani jeden bod nebyl dodržen. Tato konference ukázala neschopnost ES/EU řešit konflikt diplomatickou cestou, přesto vojenská intervence do Bosny a Hercegoviny byla všemi účastníky odmítnuta (Weithmann 1996). Zvratem ve vývoji konfliktu bylo připojení Spojených států amerických k mírovému procesu v roce 1995. Mír byl uzavřen v Paříži dne 14. prosince 1995 (Kasum 2006).

6.1.2 Angažovanost EU po válce v Bosně a Hercegovině

Ani po válce vliv Bosny a Hercegoviny na politiku EU neskončil, protože bylo v zájmu Evropy, aby se z Bosny a Hercegoviny stal demokratický, stabilní a prosperující stát. Zachování míru v tomto státě je důležité z hlediska stability Evropy a z hlediska prevence porušování lidských práv na území Evropy (Ehl 2005).

ES v dubnu roku 1992 uznalo nezávislost Bosny a Hercegoviny a v téže době došlo k prvnímu navázání diplomatických vztahů mezi ES a Bosnou a Hercegovinou. Po ukončení konfliktu a na základě uzavření mírových dohod byly na území Bosny a Hercegoviny rozmístěny jednotky IFOR (Implementation Force), do kterých byly zapojeny některé členské země EU. Tyto jednotky měly dohlédnout na plnění Daytonských mírových dohod. Od roku 1997 misi IFOR vystřídaly jednotky SFOR (Stabilization Force), které působily v Bosně a Hercegovině do roku 2004. Po skončení působnosti jednotek SFOR převzala zodpovědnost za mise v Bosně a Hercegovině EU na základě schválení Rady bezpečnosti OSN (Kasum 2006). Tato dlouhá doba než EU sama převzala zodpovědnost za mise, svědčí o její nerozhodnosti, nevěli a neschopnosti zasahovat.

Mezi nejvýznamnější mise EU, které slouží pro udržení míru a stabilizaci Bosny a Hercegoviny, patří *EUFOR*, *EUPM* a *OHR*. První misí je mise *EUFOR* (European Union Force), jejímž cílem bylo přes vojenskou přítomnost přispívat k bezpečnému a stabilnímu prostředí v Bosně a Hercegovině, zabránit opakovanému násilí a usnadnit

realizaci zbývajících aspektů Daytonských smluv (EUFOR 2010). Další angažmá EU v Bosně a Hercegovině představuje policejní mise *EUPM* (European Union Police Mission), která navazovala na mezinárodní policii OSN. Mise *EUPM* vznikla k 1. lednu 2003 a mezi její hlavní činnosti patřilo zajištění pomoci a podpory při boji proti organizovanému zločinu (European Union Police Mission 2009). Třetím polem působnosti se stal Úřad vysokého představitele *OHR* (Office of the High Representative), který byl vytvořen v rámci Daytonských mírových smluv. Úřad vysokého představitele je *ad hoc* mezinárodní instituce, která je odpovědná za dohled nad prováděním civilních aspektů v souladu s ukončením války v Bosně a Hercegovině. Úřad má dále zajistit, aby se Bosna a Hercegovina dále vyvíjela v klidnou demokracii a aby byla připravena na cestu k integraci do EU (Office of the High Representative and EU Special Representative 2007).

6.1.3 Vstup Bosny a Hercegoviny do EU

Podle koncepce neoliberalismu se státy soustředí na vlastní zájmy a maximalizují vlastní prospěch ze spolupráce. Stejně jako neorealismus teorie chápe mezinárodní instituce jako nástroj k dosažení svých cílů, tedy materiálních zisků. Proto hlavní argument pro rozšíření EU v jihovýchodní Evropě jsou materiální zisky (ekonomické, institucionální a bezpečnostní) členských a kandidátských zemí, a to díky prohloubení vzájemné spolupráce. Pro Bosnu a Hercegovinu je hlavním důvodem ekonomický růst a prosperita, kterou očekává po vstupu do unie (Beneš 2005).

Na otázku, zda dojde k rozšíření EU na Balkánu, nelze jednoznačně odpovědět. Nejprve je nutné geograficky vymezit tento prostor. Tento region byl ještě před několika lety Evropskou unií označován jednotným pojem „Balkán“, který byl zaměněn za pojem „jihovýchodní Evropa“. EU po přijetí nových členů Rumunska a Bulharska v roce 2007 potřebovala, aby se zbytek regionu odlišil, proto byl zaveden termín „západní Balkán“. Můžeme se též setkat s označením „Velká jihovýchodní Evropa“, neboli „balkánsko-černomořský makroregion“ (Tesař 2006).

Pokud jihovýchodní Evropu rozdělíme na několik dílčích regionů – Černomoří, Jadran a centrální Balkán, je vidět, že integrace do EU započala v regionu Černomoří a Jadran. Ve zbývajícím regionu centrálního Balkánu je postup integrace prozatím nejasný. Geograficky Rumunsko a Bulharsko spadají do Černomoří. Rozšiřování EU tímto směrem na Ukrajinu, Moldavsko, Gruzii, Arménii a Turecko znamená možnou

konfrontaci s Ruskem. Pokud vstoupí státy regionu Jadran, mezi které řadíme Chorvatsko, Černou Horu, Makedonii a Albánii, do EU, otevře se pro unii přístup k Jaderskému moři. Jadran by se stal spojujícím mořem a výsostnějším územím než je Balt, protože by do něj měly přístup výhradně členské státy EU (Tesař 2006).

Skutečný prostor pro angažmá na Balkáně si EU otevřela až po skončení války v roce 1995. Bezpečnost regionu byla zajištěna pomocí Daytonské mírové dohody, rezolucemi Rady bezpečnosti OSN a mírovými sbory (Štěrba 2005). Rok 1997 lze považovat za první krok k integraci Bosny a Hercegoviny s EU. V tomto roce vznikla Konzultační pracovní skupina EU/BiH, která měla za úkol poskytnout Bosně a Hercegovině odbornou pomoc v administrativní sféře (Kasum 2006). EU pomáhá Bosně a Hercegovině finančními prostředky, které by měly pomoci zemi splnit kritéria pro vstup do unie. Mezi lety 1991–2000 ES/EU poskytla pomoc Bosně a Hercegovině v rámci programů PHARE a OBNOVA v hodnotě přes 2 miliardy EUR. Tyto finanční prostředky byly přiděleny na řešení otázek spojených s návratem uprchlíků a rekonstrukcí válkou postižené ekonomiky. Od roku 2000 EU finančně podporovala Bosnu a Hercegovinu pomocí programu CARDS, který se zabýval poválečnou rekonstrukcí, budováním institucí, ekonomickým rozvojem a začleňováním země do evropské integrace. Od roku 2007 byl tento program nahrazen programem IPA (Pre-Accession Assistance) (Stach, Had 2006), který bude dále pomáhat s přípravou na členství v EU a při zavádění evropských norem a legislativy (Strukturální fondy 2010).

Pro vstup země do EU je potřeba řady reforem, které jsou zpomalovány a znemožňovány řadou faktorů. Mezi hlavní problémy integrace Bosny a Hercegoviny do Evropské unie můžeme řadit komplikovaný systém rozhodování, vznikající kvůli existenci několika úrovní moci (Kasum 2006).

6.1.4 Vnitřní uspořádání Bosny a Hercegoviny

V období po rozpadu Jugoslávie musela Bosna a Hercegovina přizpůsobit svou strukturu veřejné správy novým státoprávním podmínkám. Jelikož je národnostně smíšená, byl to značný problém, protože všechny národnosti menšiny požadovaly garanci svých práv formou územní autonomie. Jak tvrdí (Fňukal 2000, s. 162) „ze státoprávního i politicko-geografického hlediska proběhly nejzásadnější a díky řadě netradičních řešení i nejzajímavější změny v Bosně a Hercegovině, na druhou stranu

právě její administrativní struktura založená na nacionálním principu je nejméně stabilní“ (Fňukal 2000).

Politický systém Bosny a Hercegoviny po Daytonských dohodách je rozdělen na čtyři úrovně. Nejvýše je postavena celostátní instituce, kterou tvoří Poslanecká sněmovna, Předsednictvo BiH, Sněmovna lidu a Rada ministrů. O úroveň níže je instituce entit, po ní následuje kantonální instituce. Nejniže je postavena instituce na lokální úrovni (Kasum 2005).

Složité rozhodování a pomalý legislativní proces zabraňují schválení a přijetí řady zákonů, které jsou podmínkou pro vstup do evropské integrace. Další problematikou je ekonomika, vysoká nezaměstnanost, korupce a organizovaný zločin v Bosně a Hercegovině (Kasum 2006).

6.1.5 Shrnutí

Role ES/EU při řešení krize byla pouze okrajová, i když se Daytonské mírové dohody podepisovaly v Paříži. Angažmá ES/EU v konfliktu se omezilo především na humanitární pomoc a na podporu mírového procesu (Had 2006). Během konfliktu v Bosně a Hercegovině ES/EU i OSN naprosto selhaly, protože nedokázaly zakročit proti porušování lidských práv. Až po skončení války v roce 1995 se EU dostává do popředí, protože se podílí na mírových misích, které mají stabilizovat zemi a pomoci jí k demokracii. Angažmá EU v devadesátých letech probíhalo ve znamení diferencovaného přístupu, který vedl k neuspokojivým výsledkům. Všechny dosavadní neúspěšné snahy o stabilizaci regionu vyústily ve vytvoření nové strategie, která vycházela z nabídky členství v EU (Kořínková 2007).

Přítomnost EU v Bosně a Hercegovině je dosti patrná a zájem o stabilizaci území je ze strany EU dosti značný. Proto EU nadále působí na území Bosny a Hercegoviny a ani s odstupem času nehodlá vyklidit pole a zůstává prakticky jediným aktérem, který se angažuje v Bosně a Hercegovině. První aktivity EU v zemích bývalé Jugoslávie se od počátku snažily uklidnit politickou situaci, a také zabránit přílišnému přílivu emigrantů, azylantů a uprchlíků. Proto nabídka na členství v EU v tomto hrála klíčovou roli. Dnes je situace na v jihovýchodní Evropě natolik klidná, že vyvstává otázka, zda je přínosné pro EU integrovat toto území. Na rozšiřování unie v jihovýchodní Evropě panují rozdílné názory. Mezi členskými státy EU, které podporují rozšíření, jsou Švédsko, Nizozemsko, Dánsko, Irsko, Slovinsko, Malta a Polsko. Odpůrcem je lucemburská

veřejnost a k ní se připojuje i rakouská a německá (Tesař 2006). Přesto se EU snaží pomoci Bosně a Hercegovině k integraci do Evropy, a to především prostřednictvím řady finančních programů – Phare a Obnova a Cards. Pro EU je důležité, aby Bosna a Hercegovina vstoupila do unie, protože území Bosny je stále důležitým strategickým místem a plynou z něj určité ekonomické, bezpečnostní a institucionální zisky.

6.2 Severoatlantická aliance

6.2.1 USA a konflikt v Bosně a Hercegovině

Po skončení studené války se čekalo, že ve světě zavládne mír, pořádek a prosperita. Místo toho se na počátku 90. let svět potácel mezi řadou etnických konfliktů a humanitárních tragédií, kromě Bosny např. v Somálsku, Haiti, ve Rwandě, Sierra Leone, Demokratické republice Kongo, Libérii, na Východním Timoru či Kosovu (Boettcher 2004). Ukončení konfliktů v jihovýchodní Evropě bylo důležité z hlediska zajištění stability (Ronnfeldt 2010). USA můžeme považovat za primárního aktéra humanitární intervence v Bosně a Hercegovině z řad členů NATO, a proto USA bude v této kapitole věnováno více pozornosti než ostatním členům organizace NATO. Zpočátku USA o zajištění stability na Balkánu při rozpadu bývalé jugoslávské federace neprojevovaly velký zájem, protože konflikty odehrávající se na Balkánu byly pro USA značně vzdálené od jejich území. Přesto se USA dosud nezřekly zodpovědnosti za evropský kontinent, i když se preference jejich strategických zájmů přesouvají stále blíže k jejich území (Daneš 2000).

Největší překážkou k urovnání konfliktu v Bosně a Hercegovině byla neschopnost mezinárodního společenství shodnout se na jednotném přístupu ke konfliktu. V návaznosti na mezinárodní uznání Bosny a Hercegoviny v dubnu 1992 Srbové zahájili vojenské operace k zajištění kontroly velké části území Bosny. Názory na srbskou armádu byly nejednotné, např. ES popsalo srbské síly jako okupující armádu. Vláda USA byla nejednotná v otázce války v Bosně a Hercegovině, ale často se ozývala prohlášení o ochotě zakročit proti srbské agresi. Tajemník USA James Baker popsal situaci jako „humanitární noční můru“ a doporučil okamžitou intervenci do Bosny a Hercegoviny (Ronnfeldt 2010). Názory USA se měnily i během celého vývoje konfliktu. Nejprve byli Američané silnými a faktickými podporovateli Srbů a chtěli za každou cenu zachovat celistvost Jugoslávie. Srbové měli tradičního podporovatele –

Rusko, důsledkem čehož byla nevstřícnost Srbů při jednání o novém uspořádání země. Po vypuknutí konfliktu v Bosně a Hercegovině a mediální kampani Američané změnili své názory a zaujali neutrální postoj. Po krvavých událostech (např. Srebrenica 1995), které se odehrály koncem války v Bosně a Hercegovině, nastala změna veřejného mínění i politiky USA (Polreich 2009).

Pro USA, jako jedinou světovou velmoc, která disponovala dostatečně velkou silou, bylo řešení bosenského konfliktu pod vlajkou NATO velké dilema. NATO nemohlo ignorovat situaci, která se odehrávala v jihovýchodní Evropě, ale stejně jako evropské státy nebylo ani NATO jako celek dostatečně připraveno na problémy, které přišly s rozpadem bipolárního světa. Stejně jako OSN ani NATO zpočátku neudělalo dostatečná opatření, která by ukončila boje v Bosně (Nation 2003).

6.2.2 Porušování lidských práv

Během války v Bosně a Hercegovině byla hojně porušována lidská práva – docházelo k vraždění, znásilňování, mučení a dalším zločinům proti lidskosti. Těchto hrůzných činů se dopouštěly všechny strany, ale většina z nich byla připisována Srbům. Například v roce 1991 Srbové odstřelovali chorvatské pobřeží Dubrovníku bez jakéhokoliv opodstatnění. Během celého konfliktu bylo srbskými silami bombardováno Sarajevo a další města, kde během útoků byli zabíjeni především civilisté (Bosnia Fact Sheet 1996). Důvodem, proč Srbové obléhali především města, byl v rozdílnosti charakteru města a venkova. Turecká nadvláda se koncentrovala především do míst moci, tedy do měst. Venkov tak zůstal srbskému obyvatelstvu. Tento fakt do jisté míry ovlivnil charakter občanské války (Polreich 2009). V roce 1992 Srbové založili vězeňské tábory, kde uvěznilí desítky tisíc Chorvatů a Muslimů. V létě roku 1995 srbské síly obsadily Srebrenici a dopouštěly se zde závažného porušování lidských práv na civilním obyvatelstvu (Bosnia Fact Sheet 1996). Chorvaté se též dopouštěli zločinů proti lidskosti, k nejbrutálnějšímu zneužívání chorvatské síly docházelo v městě Čapljina a Mostar. Poblíž města Čapljina byl vybudován koncentrační tábor v obci Dretelj (Helsinki Watch 1993). Během konfliktu i Muslimové porušovali Ženevskou konvenci, např. zbudovali zajatecký tábor, který byl umístěn ve vesnici Čelebići v centrální bosenské opčině Konjic (Allison 1998).

Všechny tyto události přispěly k vytvoření prostředí, které bylo nepříznivé pro diplomatické vyjednávání. Rada bezpečnosti OSN reagovala na humanitární krizi dne

13. srpna 1992, když jednomyslně přijala rezoluci č. 771 odsuzující porušování mezinárodního humanitárního práva v Bosně a Hercegovině (Nation 2003).

S válkou v Bosně je spjat i termín genocida, což je organizovaný pokus o systematické zničení politické či etnické skupiny, jedná se tedy o masové vraždy, ničení a nucené vyhoštění obyvatel. Genocida s sebou nese nejen řadu obětí, ale i zdevastovanou krajinu a nepřiměřené reakce ze strany mezinárodního společenství. Neexistuje jednotná příčina genocidy, protože každá má zakořeněný důvod v něčem jiném, např. v problematice etnického šíření, boji o přírodní zdroje, boji o mezinárodní i regionální hranice a geopolitických bojích mezi soupeřícími státy. Pro genocidní praktiky, které se odehrávaly na Balkáně, se vžil název „etnické čistky“ (Wood 2001).

6.2.3 Reakce NATO na porušování lidských práv v Bosně a Hercegovině

NATO je organizace na ochranu svých členů a válka v Bosně a Hercegovině neohrožovala žádného z nich. Pro přímý zásah organizace se předpokládalo, že je potřeba získat souhlas Rady bezpečnosti OSN, která má hlavní odpovědnost za mezinárodní mír a bezpečnost (Štaif 2008). Prvním impulzem od Rady bezpečnosti OSN bylo v srpnu 1992 povolení členským státům použít sílu, aby mohla být doručena humanitární pomoc do Bosny a Hercegoviny. V prosinci stejného roku oznámili členové NATO, že jsou připraveni podpořit mírové operace z pověření Rady bezpečnosti OSN. NATO mělo po celou dobu konfliktu připraveny různé varianty operačních plánů, např. plány pro podporu OSN při vynucování bezletového pásma nad Bosnou a Hercegovinou. Též mělo NATO k dispozici plány pro ochranu humanitární pomoci (Příručka NATO 1999). Mírové jednotky OSN během konfliktu ukázaly, že nejsou schopny zvládnout situaci. Během konfliktu v Bosně a Hercegovině uvalilo OSN embargo na dovoz zbraní pro všechny státy bývalé Jugoslávie, vyslalo vojska UNPROFOR, 6. května 1993 došlo k vytvoření tzv. „bezpečných míst“, a přesto OSN nedokázalo zajistit mír od září 1991 do 29. listopadu 1993, ačkoliv v tomto období došlo k pěti neúspěšným pokusům o sjednání míru (Thomas, Mikulan 2008). Poté, co mezinárodní společenství naprosto selhalo a Washington začal konflikt vnímat jako politicky škodlivý, NATO razantně zakročilo do konfliktu (Nation 2003).

Mezi hlavní operace NATO v letech 1992–1995 patřily námořní podpora s cílem vynucovat dodržování embarga a sankcí OSN na Jadranu a letecká podpora ke sledování a posléze k vynucování bezletové zóny OSN nad Bosnou a Hercegovinou.

NATO poskytlo své vzdušné síly k podpoře Ochranným silám OSN (UNPROFOR). NATO přispělo pomocí leteckých úderů k uvolnění blokády Sarajeva a dalších ohrožených míst, která byla OSN označena jako bezpečná území. Vojenský zásah NATO a diplomatické vyjednávání vedly na podzim roku 1995 k ukončení konfliktu (Příručka NATO 1999). Potlačením konfliktu a nastolením míru v Bosně se mezinárodnímu společenství podařilo udržet stabilitu v jihovýchodní Evropě. Díky zásahu se válka nevystupňovala do přímé vojenské konfrontace mezi regionálními mocnostmi, jako je Turecko a Řecko, nebo mezi velké mocnosti jako USA a Rusko (Ronnfeldt 2010).

6.2.4 Shrnutí

USA vyšly ze studené války jako jediný světový hegemon s globální převahou. Kvůli neschopnosti OSN ukončit porušování lidských práv v Bosně, bylo nutné, aby USA převzaly vedoucí úlohu při boji proti zločinům a proti porušování lidských práv (Schnabel, Thakur 2000). Během rozkladu jugoslávské federace USA obětovaly miliardy dolarů, diplomatické a vojenské úsilí na nastolení míru. Američané tak pomohli k ukončení války v Bosně a Hercegovině. Po nastolení míru v Bosně a Hercegovině byl Západu vytýkán fakt, že mír nebyl nastolen do širšího celobalkánského rámce (Příručka pro kongres CATO 2003).

Zásah NATO během války v Bosně a Hercegovině nebyl formálně schválený na základě doktríny humanitární intervence. Použitá síla proti Srbům byla reakcí na porušování pokynů OSN (Nation 2003). Autor Sramec (1999) poukazuje na to, že jugoslávský konflikt v 90. letech se shodoval s rostoucím intervencionalismem USA. Intervencionalistické snahy USA dříve vyplývaly z boje proti komunismu, dnes z boje za dodržování lidských práv (Sramec 1999). Kvůli vypuknutí humanitární krize v Bosně a Hercegovině došlo k zásahu NATO do konfliktu, protože aliance nechtěla povolit porušování lidských práv v Evropě. Severoatlantické alianci se po zapojení rychle podařilo ukončit konflikt v Bosně a Hercegovině a tím i ukončit etnické vyvražďování a hrubé porušování lidských práv. Západ si z války odnesl dvě ponaučení. Prvním bylo, že je možné hrozbou vojenského zásahu dosáhnout zastavení represivní politiky Miloševiče. Druhým bylo, že vojenské síly je lépe použít dříve než později (Zenko 2001).

7 ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala geopolitickými aspekty rozpadu Bosny a Hercegoviny. Práce je založena na třech výzkumných otázkách, které vycházejí z teorií mezinárodních vztahů a z knihy Samuela P. Huntingtona *Střet civilizací*.

První zkoumanou teorií byla teorie střetu civilizací, která je založena na tezi, že konflikty probíhají mezi rozdílnými kulturami. Podle teorie by se příčina vzniku konfliktu v Bosně a Hercegovině dala vysvětlit tím, že na zkoumaném území se setkávají tři odlišné civilizace – katoličtí Chorvaté, pravoslavní Srbové a muslimské obyvatelstvo.

Tato teorie zcela opomíjí vnější aspekty, které působily na všechny zúčastněné strany během vývoje konfliktu v letech 1992–1995 v Bosně a Hercegovině. Především S. Huntington (1996) tvrdí, že při konfliktu se spojí celá civilizace a bojuje proti společnému nepříteli. Jak je vidět ve válce v Bosně a Hercegovině spolupracovaly odlišné civilizace, tedy USA s Ruskem, při utváření Daytonských mírových dohod. Důvodem spolupráce Ruska s USA na mírových dohodách byla momentální slabost Ruska vyplývající z vnitřních problémů, které mělo Rusko po rozpadu Sovětského svazu – nemělo v té době velký politický vliv, ale nechtělo zůstat v pozadí světového dění, proto se připojilo k jednání o mír, kde ale nehrálo dominantní roli. Dalším protiargumentem proti teorii S. Huntingtona je dominantní podpora Západu muslimskému obyvatelstvu. Západní země se během války snažily zabránit etnickým čistkám a dalším násilnostem, které byly páčány především na muslimském obyvatelstvu, proto západní podpora byla poskytnuta i Muslimům žijícím na území Bosny a Hercegoviny. Z těchto důvodů nelze pomocí teorie střetu civilizací zcela vysvětlit všechny aspekty konfliktu v Bosně a Hercegovině.

Druhá výzkumná otázka vychází z teorie mezinárodních vztahů neorealismu. Proč se státy ES/EU a následně NATO dobrovolně zapojily do konfliktu v Bosně a Hercegovině v letech 1992–1995 a převzaly zodpovědnost za vývoj v oblasti bývalé Jugoslávie, i když se konflikt přímo netýkal jejich členů? Ze strany ES/EU existovalo několik důvodů, proč se zapojit do konfliktu, i když se válka přímo neodehrávala na území některého z členských států. Pro evropský kontinent působila válka v Bosně jako ohnisko napětí, které mohlo způsobit destabilizaci celé Evropy, a jako hrozba rozšíření

konfliktů i do jiných zemí evropského kontinentu. Například Velká Británie, Španělsko a Francie se bály o rozšíření separatistických snah na jejich vlastním území. Proto některé členské státy přímo zasáhly do vývoje konflikt, aby ochránily sebe, ale i celou Evropu. Další hrozba souvisela s šířením uprchlíků do zemí ES/EU, které mohlo zkomplikovat ekonomický a sociální vývoj jednotlivých zemí. Z neorealistického pojetí lze tudíž popsat hlavní důvody pro vstup ES/EU do konfliktu v Bosně a Hercegovině tak, že členským státům šlo především o vlastní ochranu, bezpečí a přežití.

NATO vstoupilo do konfliktu až poté, co se začaly do situace výrazněji zapojovat USA, které měly nejdůležitější roli a velký vliv na angažmá NATO v konfliktu ze všech členských států. Pro USA se stali hrozbou zahraniční dobrovolníci, kteří přišli na území Bosny a Hercegoviny během války a mohli tak vytvářet základny pro teroristické organizace. Mezi důvody angažmá NATO patřila možnost, že se válka rozšíří mezi členy organizace, konkrétně mezi Řecko a Turecko. Tyto faktory přispěly k tomu, že si USA prosadily vojenský zásah NATO do konfliktu. Při intervenci NATO do Bosny a Hercegoviny šlo především o zajištění míru v Evropě a zabránění rozšíření konfliktu do sousedních zemí.

Poslední otázka, zda šíření demokracie a zastavení etnických čistek na území Bosny a Hercegoviny bylo dostatečným argumentem pro vojenskou intervenci ze strany NATO a EU, vychází z neoliberalního institucionalismu. ES/EU nedokázala diplomatickou cestou ukončit konflikt a ani spolu s OSN se jim nepodařilo ukončit boje na území Bosny a Hercegoviny. Až po zapojení Severoatlantické organizace se podařilo zastavit boje a porušování lidských práv. Konflikt v Bosně a Hercegovině byl pro NATO zásadní v tom, že poprvé zasáhlo mimo svoji působnost. Svoje angažmá NATO odůvodňovalo tím, že nemůže snášet krutosti, které se odehrávají na území Evropy na konci 20. století. Uzavřením mírové dohody se organizaci NATO podařilo ukončit porušování lidských práv, které se během konfliktu často vyskytovalo mezi bojujícími stranami. ES/EU měla především podpůrnou roli po konci války v šíření demokratických hodnot a v dodržování lidských práv, když se ujala mírových misí, které měly zabraňovat opakování etnických čistek a zajistit, aby se stát vyvíjel demokratickou cestou. Unie také přispěla k obnově země a přispívá Bosně a Hercegovině finančně, aby se do budoucna připojila ke členským zemím EU. NATO a především USA hrály důležitou roli v ukončení bojů a nastolení míru, ale po konci války se zodpovědnost za vývoj země přenesla do pole působnosti Evropy.

Válka v Bosně a Hercegovině byla po celou dobu ovlivněna mezinárodním společenstvím. Nejednotný přístup mezinárodních aktérů k rozpadu Jugoslávie měl za následek, že se konflikt vyhroutil do takových krajností, jako jsou etnické čistky, znásilňování, koncentrační tábory a nucené emigrace. ES/EU a OSN zasahovaly od počátku konfliktu, ale na rozhodnutí USA zakročit do konfliktu v Bosně a Hercegovině působilo několik faktorů. Jednak tlak ES/EU na ukončení konfliktu, volání amerických voličů, ovlivněných médii, po okamžitém ukončení násilností a v neposlední řadě rýsuji se humanitární katastrofa. Zprvu USA chtěly ponechat rozpad Jugoslávie na Evropě, ať se sama vypořádá s rozpadajícím se Balkánem. Ale poté, co média přinášela informace z války v Bosně a Hercegovině, američtí občané vyžadovali, aby Washington zakročil a ukončil boje. USA jako světový hegemon nemohly stát v pozadí a pozorovat porušování lidských práv, která se odehrávala v Bosně a Hercegovině. Prostřednictvím NATO vstoupily USA do konfliktu, a i když ES/EU a OSN selhaly, NATO uspělo a podařilo se ukončit boje a zajistit mír. Proto intervence za účelem míru přispěla k bezpečnější Evropě a k mezinárodní spolupráci.

I přes uklidněnou situaci v jihovýchodní Evropě stále existují četná místa, která by se mohla stát novými ohnisky napětí, např. Novopazarský Sandžak, Vojvodina a Dalmatské pobřeží (Weithmann 1996). Bosna a Hercegovina stále stojí na chabých základech, i když od podepsání mírových smluv uplynula řada let. K tomu, aby se z Bosny a Hercegoviny stal samostatný a fungující stát, je potřeba, aby se země postavila na vlastní nohy. Poté, co se EU a USA stáhnou z Bosny a Hercegoviny a ukončí tak dlouhotrvající provizorium, bude moci Bosna a Hercegovina fungovat jako konsolidovaný stát (Tesař 2005). Pokud by se tak nestalo a země by se nedala demokratickou cestou, znamenalo by to, že Daytonské smlouvy nesplnily svůj úkol. V tomto případě by stálo za úvahu, zda má smysl nadále držet tuto zemi násilně pohromadě, nebo zda by nebylo lepší nechat tamější národy, ať si situaci vyřeší samy, jak tomu bylo v minulosti.

Použité zdroje

Publikace

- DRULÁK, P. (2003): Teorie mezinárodních vztahů. Portál, s. r. o., Praha, 220 s. ISBN 80-7178-725-6
- DUGNAN, P. (2000): NATO: its Past, Present and Future. Hoover Institution Press Publication, Stanford, 85 s. ISBN 0-8179-9782-2
- HAD, M. a kolektiv. (2006): Stabilita Balkánu a Evropská unie, příspěvek České republiky. Rada pro mezinárodní vztahy, Praha, 175 s. ISBN 80-239-8060-2
- HELSINKI WATCH (1993): War Crimes in Bosnia –Herzegovina Volume II. New York, 442 s. ISBN 1-56432-083-9
- HLADKÝ, L. (1996): Bosna a Hercegovina: historie nešťastné země. Nakladatelství Doplněk, Brno, 216 s. ISBN 80-85765-61-6
- HLADKÝ, L. (2005): Bosenská otázka v 19. a 20. století. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně, Brno, 388 s. ISBN 80-210-3674-5
- HUNTINGTON, S. (1996): Sřet civilizací. Rybka, Praha, 447 s. ISBN 80-86182-49-5
- IVANOVIC, S. (1991): The Creation and Changes of Internal Borders of Yugoslavia. The Ministry of Information of The Republic of Serbia, Beograd, 136 s. ISBN 103-047-675
- KREJČÍ, J. (2002): Postižitelné proudy dějin. Sociologické nakladatelství (Slon), Praha 563 s.
- NATO (1999): Příručka NATO: vydání k 50. výročí. Tisk kancelář NATO, Brusel, 480 s. ISBN 92-845-0173-3
- POLREICH, M. (2009): Utajená zákulisí. Petrklíč, Praha, 311 s. ISBN 80-86429-09-1
- SCHNABEL, A., THAKUR, R. (2000): Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention. The United Nations University, Tokyo, 536 s. ISBN 92-808-1050-2
- SRAMEC, D. S. (1999): War of Words: Washington Tackles the Yugoslav Conflict. Praeger Publishers, Westport, 291 s. ISBN 0-275-96609-7
- ŠESTÁK, TEJCHMAN, HAVLÍKOVÁ, HLADKÝ, PELIKÁN (1998): Dějiny Jihoslovanských zemí. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 765 s. ISBN 80-7106-266-9
- ŠLECHTA, M. (2007): Ohniska napětí ve světě. Česká geografická společnost, Praha, 188 s. ISBN 978-80-7011-926-6
- THOMAS, N., MIKULAN, K. (2008): Válka v Jugoslávii. Sazba Artedit s.r.o., Praha, 64 s. ISBN 978-80-247-2375-4
- TOMEŠ, J., JEHLÍČKA, P., DANĚK, P., ŠEDIVÝ, J. (2000): Stát, prostor, politika. Vybrané otázky politické geografie. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Praha, 276 s. ISBN 80-238-5566-2

- VYKOUKAL, J., LITERA, B., TEJCHMAN, M. (2000): Východ, vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989. LIBRI, Praha, 860 s. ISBN 80-85983-82-6
- WAISOVÁ, Š. (2009): Úvod do studia mezinárodních vztahů. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., Příbram, 248 s. ISBN 978-80-7380-177-9
- WAISOVÁ, Š. (2008): Mezinárodní organizace a režimy. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., Příbram, 225 s. ISBN 978-80-7380-109-0
- WEITHMANN, M. (1996): Balkán: 2000 let mezi východem a západem. Nakladatelství Styria Verlag Graz – Wien – Kohl, 432 s. ISBN 80-7021-199-7

Časopisy

- APPATHURAJ, J. (2001): Peace Support Operations in the Balkans: The NATO Experience. *Studies in Contemporary History and Security Policy*, 9, s. 181-196
- BENEŠ, V. (2005): Sřet hypotéz východního rozšíření Evropské unie. *Mezinárodní vztahy*, 40, č. 4, s. 11-13
- BOETTCHE, W. A. (2004): Military Intervention Decisions regarding Humanitarian Crises: Framing Induced Risk Behavior. *The Journal of Conflict Resolution*, 48, č. 3, s. 331
- COHEN, P. J. (1994): Ending the War and Securing Peace in Former Yugoslavia. *Pace International Law Review*, 6, č. 19, s. 19-40
- DANEŠ, M. (2000): Nejtěžší evropská zkouška. *Mezinárodní politika*, 26, č. 4, s. 3
- EHL, M. (2005): Mezi Bruselem, Teheránem a Washingtonem. *Mezinárodní politika*, 29, č. 11, s. 12
- FŇUKAL, M., ŠRUBAŘ, M. (2008): Nucené migrace vyvolané rozpadem Jugoslávie a jejich dopad na migrační politiku vybraných evropských zemí (1991–2006). *Slovanské historické studie*, 33, s. 120 – 171
- FŇUKAL, M. (2001): Politickogeografické souvislosti Jugoslávské krize. *Geografie - Sborník ČGS*, 106, č. 3, s. 133 - 147
- KASUM, D. (2006): Vztahy Bosny a Hercegoviny a Evropské unie. *Mezinárodní politika*, 30, č. 11, s. 13 – 14
- KASUM, D. (2005): Politický systém po daytonské Bosny a Hercegoviny. *Mezinárodní politika*, 29, č. 11, s. 14
- LUKÁŠEK, L. (2001): Bosna a Hercegovina po volbách: nejasná perspektiva. *Mezinárodní politika*, 25, č. 1, s. 11
- NĚMEC, P. (2000): Pakt stability: vyhraná válka, prohraný mír? *Mezinárodní politika*, 26, č. 4, s. 6

- PRTINA, S. (2005): „Východní“ vs. „západní“ koncept nacionalismu: Příklad Bosny a Hercegoviny. Politologický časopis, 12, č. 1. s. 27-39
- RONNFELD, C. F. (1999): Beyond a Pluralist Conception of International Society? A Case Study on the International Response to the Conflict in Bosnia-Herzegovina. Cooperation and Conflict, 34, č. 2, s. 142 – 168
- ŠTAIF, V. (2008): Úloha NATO v bezpečnostní politice USA. Obrana a strategie, č. 2, s. 85-96
- ŠTĚRBA, V. (2005): Evropská unie a západní Balkán. Mezinárodní politika, 29, č. 11, s. 18 -19
- TESAŘ, F. (2006): EU-35: dojde k rozšíření na Balkán? Mezinárodní politika, 30, č. 11. s. 4-6
- TESAŘ, F. (2005): Míč je na domácí polovině. Mezinárodní politika, 29, č. 11, s 4-7
- WALTZ, K. N. (1988): The Origins of War in Neorealist Theory. Journal of Interdisciplinary History, 18, č. 4, s. 616-618
- WALTZ, K. N. Waltz (2000): Structural Realism after the Cold War. International Security, 25, s. 8
- WOOD, W. (2001): Geographic aspects of genocide: a comparison of Bosnia and Rwanda. Transactions of the Institute of British Geographers, 26, č. 1, s. 57- 59

Elektronické zdroje

- ALLISON, E.: New from the international war crimes tribunals. Human Rights Brief [online]. 1998, 5, č. 2 [cit. 2010-03-19]. Dostupné z: <<http://www.wcl.american.edu/hrbrief/05/2tri.cfm>>
- ANDAN, D.: The Development of Islamic Terrorism in Bosnia-Herzegovina: International Conference on Terrorist Threats in South-East Europe - May 8, 2005 [online]. 2005 [cit. 2010-02-12]. Dostupné z: <<http://www.slobodan-milosevic.org/news/report050705.htm>>
- BOKAN, D.: Serbian terrorism expert warns of Wahhabi presence in Bosnia, Kosovo [online]. 2005 [cit. 2011-03-21]. Dostupné z: <http://www.csees.net/?page=news&news_id=45093&country_id=2%07%07>
- Diva-Gis: Administrativní členění Bosny a Hercegoviny [online]. 2011 [cit. 2011-01-04]. Dostupné z: <<http://www.diva-gis.org/gdata>>
- DOKULILOVÁ, V., KLÍMKOVÁ, A.: Geopolitika rozšiřování NATO. Global Politics [online]. 2010 [cit. 2011-02-1]. Dostupné z: <<http://www.globalpolitics.cz/clanky/geopolitika-rozsirovani-nato>>
- Encyclopedia of World Biography [online]. 2011 [cit. 2011-05-18]. Slobodan Milosevic Biography. Dostupné z: <<http://www.notablebiographies.com/Ma-Mo/Milosevic-Slobodan.html>>
- European Union Force [online]. 2010 [cit. 2011-03-12]. Fact sheet. Dostupné z <<http://www.euforbih.org/>>

- European Union Police Mission in Bosnia and Herzegovina [online]. 2009 [cit. 2011-03-12]. About us. Dostupné z: <<http://www.eupm.org/>>
- Federalni zavod za statistiku [online]. 1991 [cit. 2011-01-03]. Obyvatelstvo podle narodnosti (1961, 1971, 1981, 1991). Dostupné z: <<http://www.fzs.ba/Dem/Popis/NacStanB.htm>>
- Federalni zavod za statistiku [online]. 2010 [cit. 2011-01-03]. Návrat uprchlíků a vysídlených osob 1996–2000. Dostupné z: <http://www.fzs.ba/Dem/Ukupan%20broj%20pov_izbjeg_raselj%20osoba%201996_2010.pdf>
- HENDRICKSON, R. C.: Pohled do minulosti: Překročit rubikon. NATO review [online]. 2005 [cit. 2011-03-16]. Dostupný z: <<http://www.nato.int/docu/review/2005/issue3/czech/history.html>>
- HLADKÝ, L.: Daytonská mírová smlouva a její uvedení do života. Středoevropské politické studie [online]. 2006, 8, č. 2-3 [cit. 2011-01-03]. Dostupné z: <<http://www.cepsr.com/seps/clanek.php?ID=275>>
- KASUM, D.: Vývoj politického systému Bosny a Hercegoviny po Daytonu a jeho současná podoba. Středoevropské politické studie [online]. 2006, 8, č. 2-3 [cit. 2011-05-05]. Dostupné z: <<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=276>>
- KEOHANE, R. O., NYE J. S.: Transnational Relations and World Politics: An Introduction. JSTOR, International Organization [online]. 1971, 25, č. 3 [cit. 2011-03-02.] Dostupné z: <http://www.ucm.es/info/sdrelint/ficheros_materiales/materiales016.pdf>
- Kratka politicka i kulturna povijest Bosne i Hercegovine. Hrvatski informativni centar [online]. 2001 [cit. 2011-05-07]. Dostupné z <<http://www.hic.hr/books/pavlic2/08.htm>>
- Masakr na tržišti Markale. Kalendarium ČT24 [online]. 2008 [cit. 2011-05-18]. Dostupný z: <<http://www.ct24.cz:8080/kalendarium/4617-masakr-na-trzisti-markale/>>
- Moving on in the Balkans. In CATO Handbook for Congress [online]. Washington, D. C., CATO Institute, 2003 [cit. 2011-02-21]. Dostupné z: <<http://www.cato.org/pubs/handbook/hb108/hb108-52.pdf>>
- MUZEVIC, Z.: Slavonski Brod ve vlasti válce (1991 - 1995). Slavonski Brod INFO [online]. 2006 [cit. 2011-05-07]. Dostupné z: <<http://www.slavonskibrod.info/history4.htm>>
- NATION, R. C.: War in the Balkans, 1991-2002 [online]. Strategic Studies Institute, 404 s. 2003 [cit. 2010-12-10]. Dostupné z: <<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=123>>. ISBN 1-58487-134-2
- Obituary: Alija Izetbegovic. BBC NEWS [online]. 2003 [cit. 2011-04-28]. Dostupné z: <<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/3133038.stm>>
- Office of the High Representative and EU Special Representative [online]. 2011 [cit. 2011-03-12]. About OHR. Dostupné z: <<http://www.ohr.int/>>

- SALZMANN, M.: Former Nazi soldier appointed to Latvian parliamentary committee. World Socialist Web Site [online]. 2010 [cit. 2011-05-10]. Dostupné z: <<http://www.wsws.org/articles/2010/nov2010/latv-n20.shtml>>
- Stability Pact: Home Page [online]. 2005 [cit. 2011-03-09]. About the Stability Pact. Dostupné z: <<http://www.stabilitypact.org/>>
- Strukturální fondy [online]. 2011 [cit. 2011-02-24]. Instrument for Pre-accession Assistance. Dostupné z: <<http://www.strukturalni-fondy.cz/Glosar/I/IPA---Instrument-for-Pre-accession-Assistance>>
- TOLJA, A.: News and Analysis, Prelude to the Srebrenica genocide. Bosnian Institute [online]. 2010 [cit. 2011-05-05]. Dostupné z <http://www.bosnia.org.uk/news/news_body.cfm?newsid=2771>
- U ratu u BiH život izgubile 104.732 osobe . Vjesnik [online]. 2011 [cit. 2011-05-05]. Dostupné z <<http://www.vjesnik.hr/Article.aspx?ID=2006960F-C5FF-412F-AADC-4F18964A34E1>>
- U.S. Department of State, Bosnia Fact Sheet: Human Rights Abuses in the Balkans. PBS NewsHour [online]. 2011 [cit. 2011-03-18]. Dostupné z: <http://www.pbs.org/newshour/bb/bosnia/human_rights.html>
- VAČKÁŘ, M.: Islámský radikalismus v Bosně a Hercegovině. Global Politics [online]. 2007 [cit. 2010-12-09]. Dostupné z: <<http://www.globalpolitics.cz/clanky/islamsky-radikalismus-bih>>
- WOEHLE, S. Department of the navy –Naval historici center [online]. 2005 [cit. 2011-01-08]. Islamic Terrorism and the Balkans. Dostupné z: <http://www.history.navy.mil/library/online/islamic_terrorism.htm>
- ZENKO, M. Coercive Diplomacy before the War in Kosovo: America's Approach in 1998 [online]. Washington, D. C.: Institute for the Study of Diplomacy, 2001 [cit. 2011-05-18]. Dostupné z: <<http://www.guisd.org/product.cfm?ProductID=223&MenuCategory=2>>. ISBN 1-56927-252-2

Magisterské/diplomové práce

- FŇUKAL, M. (2000): Politickogeografický vývoj Jugoslávského prostoru od 70. let minulého století do současnosti. Dizertační práce. Katedra Geografie PřF MU, Brno, 186 s.
- KOŘÍNKOVÁ, R. (2007): Evropská unie a západní Balkán – od stabilizace k rozšíření. Magisterská práce. Institut politologických studií FSV UK, Praha, 90 s.
- KUBÍČEK, M. (2009): Změny národnostní struktury zemí bývalé Jugoslávie po roce 1991. Diplomová práce. Katedra rozvojových studií PřF UP, Olomouc, s. 116 s.

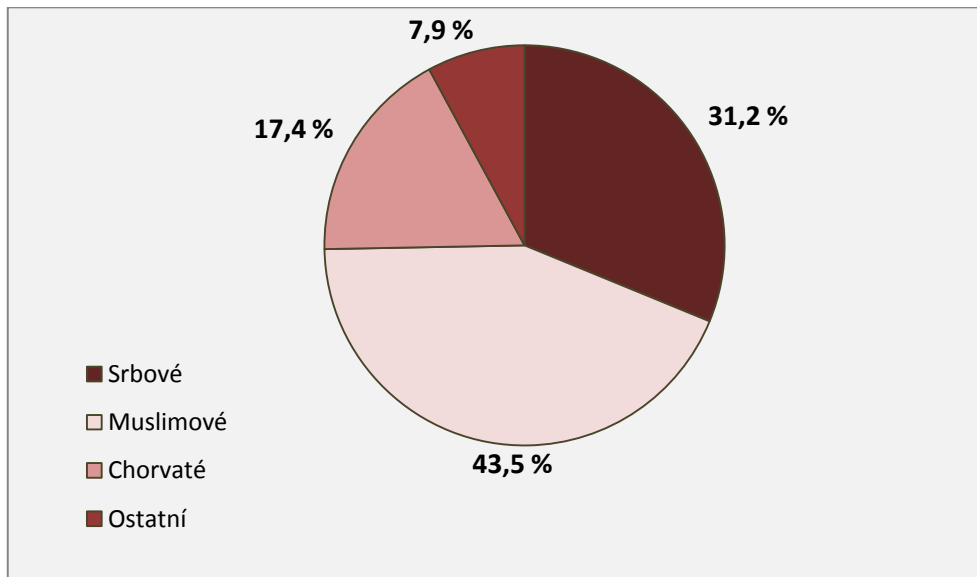
- ŠILHANOVÁ, G. (2010): Mírové operace NATO z hlediska teorií mezinárodních vztahů. Magisterská práce. Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií FSS MU, Brno, 88 s.

Přednášky

TOMEŠ, J.: Politická a regionální geografie. (přednáška: Geografie konfliktů) Praha: Univerzita Karlova v Praze, letní semestr 2010

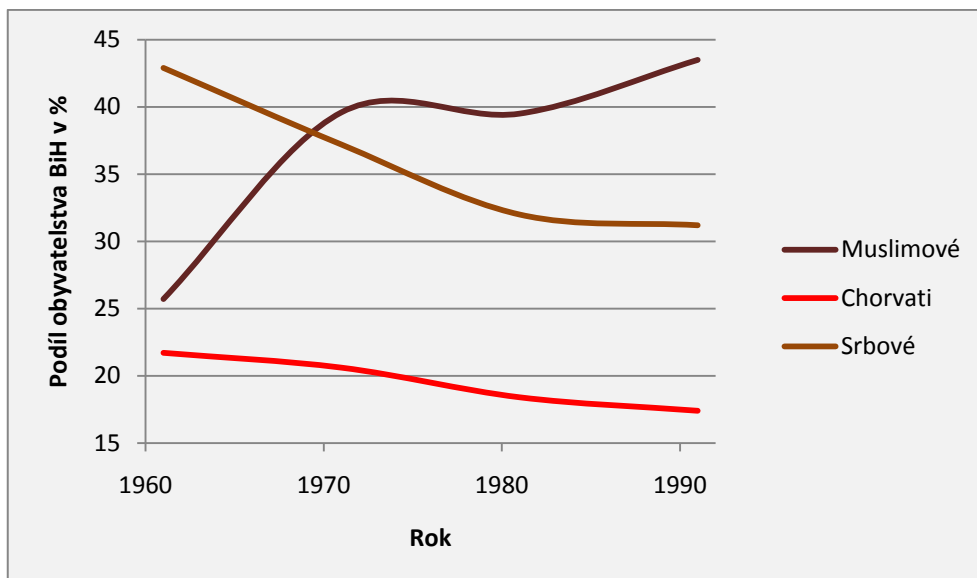
Přílohy

Graf 1: Národnostní složení Bosny a Hercegoviny v roce 1991

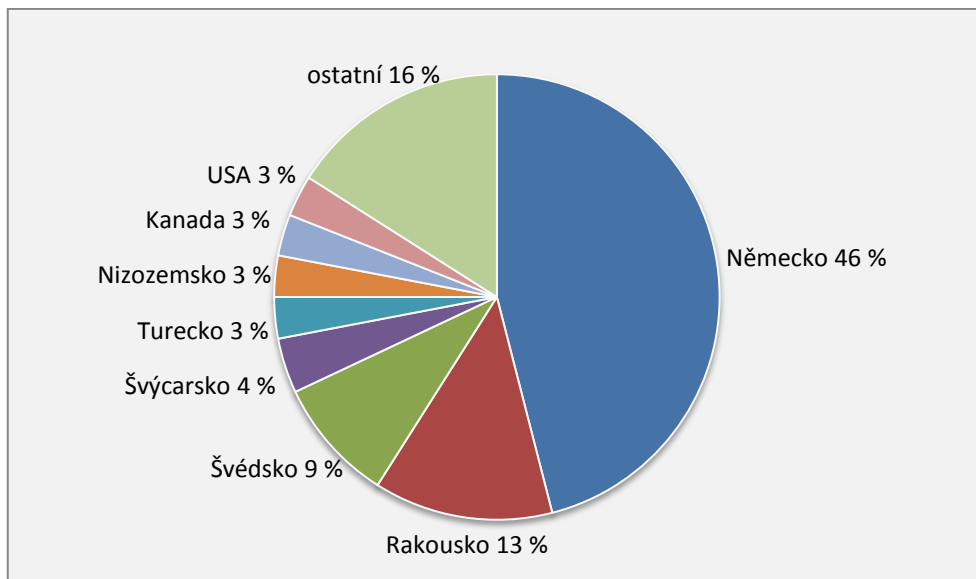
Zdroj: Federalni závod za statistiku: Obyvatelstvo podle národnosti (1991)

Graf 2: Vývoj počtu muslimského obyvatelstva v letech 1961 až 1991 na území Bosny a Hercegoviny

Zdroj: Federalni závod za statistiku: Obyvatelstvo podle národnosti (1991)

Graf 3: Cílové země uprchlíků z Bosny v letech 1992–1995 (mimo bývalou Jugoslávii)

Zdroj: Fňukal M, Šrubař, M. (2000): Nucené migrace vyvolané rozpadem Jugoslávie a jejich dopad na migrační politiku vybraných evropských zemí (1991 – 2006), s. 141